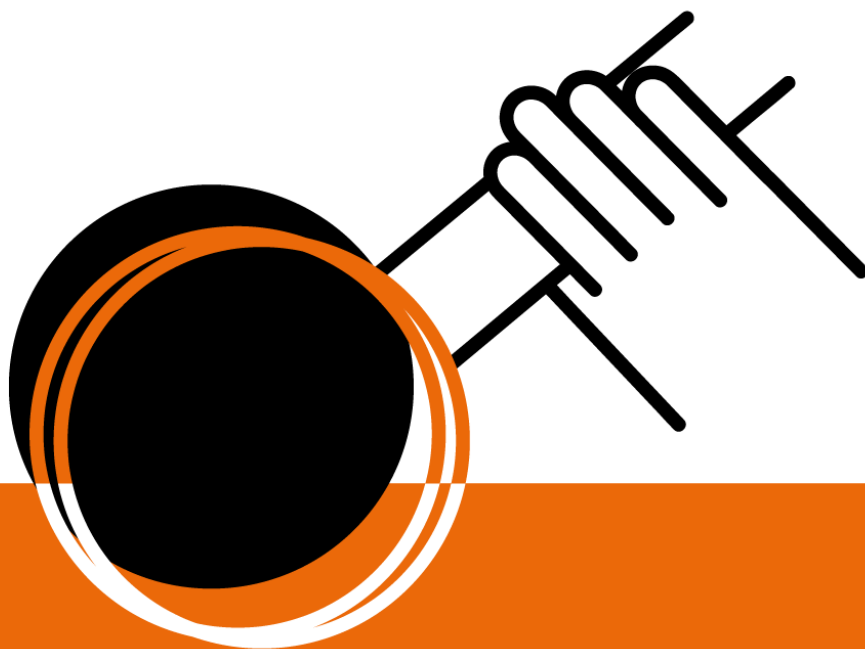

CRTA:

Lokalni izbori u
Kosjeriću i Zaječaru

ZAVRŠNI IZVEŠTAJ

jul 2025.

**OVO JE PRVA POSMATRAČKA MISIJA KOJU SU GRAĐANI
SRBIJE OMOGUĆILI SVOJIM DONACIJAMA.**

HVALA!

HVALA SVIM POSMATRAČIMA NA POSVEĆENOSTI I TRUDU.

SADRŽAJ

1. Sažetak.....	4
1.1. Ocena izbora.....	4
1.2. Glavna obeležja izborne kampanje.....	4
1.3. Glavna obeležja izbornog dana.....	7
1.4. Glavna obeležja postizbornog procesa.....	9
1.5. Krivične prijave i prijave Agenciji za sprečavanje korupcije i REM-u.....	10
1.6. Zloupotreba građanskog posmatranja izbore.....	10
1.7. Neophodni koraci za zaštitu integriteta izbornog procesa.....	11
2. Politički kontekst.....	13
3. Postupanje lokalnih izbornih komisija u Zaječaru i Kosjeriću.....	15
3.1. Faza kandidovanja.....	16
3.2. Kontrola validnosti potpisa.....	17
3.3. Postupanje izbornih komisija na izborni dan.....	18
3.4. Postupanje izbornih komisija nakon izbornog dana.....	18
4. Birački spisak.....	20
5. Izveštaj o posmatranju predizborne kampanje.....	21
5.1. Nosilac liste koji nije i kandidat.....	22
5.2. Tok izborne kampanje.....	22
5.3. Pregled aktivnosti izbornih lista na terenu.....	24
5.4. Zamagljivanje institucionalnih granica i državna podrška kao stranački kapital.....	24
5.5. Kampanja u senci prinude: selektivna pomoć i kontrola ranjivih grupa.....	27
5.6. Politička lojalnost kao valuta pristupa pravima i resursima.....	28
5.7. Političke tenzije, negativna kampanja i pozivi na nasilje.....	30
6. Izveštaj o posmatranju izbornog dana u Kosjeriću i Zaječaru.....	33
6.1. Izborni dan u Kosjeriću.....	34
6.2. Izborni dan u Zaječaru.....	36
7. Zloupotreba građanskog posmatranja izbora.....	37
8. Krivične prijave i prijave Agenciji za sprečavanje korupcije.....	40
8.1. Krivične prijave koje je Crta podnela.....	40
8.2. Crtine prijave Agenciji za sprečanje korupcije.....	41
8.3. Crtine prijave Regulatornom telu za elektronske medije.....	42
9. Metodologija.....	43
10. O Posmatračkoj misiji Crt.....	44

1. Sažetak

1.1. Ocena izbora

Izbori u Zaječaru i Kosjeriću održani su u izrazito nepoštenim i nedemokratskim uslovima, a atmosfera izbornog dana podsećala je na opsadno stanje. Potvrdilo se da, **iako se deklarativno zalaže za primenu ODIHR preporuka, u praksi vlast kreira uslove koji ne pogoduju slobodnom izražavanju volje birača.**

Predizbornu kampanju u dve lokalne zajednice obeležili su sistemski sprovedeni institucionalni pritisci, te medijsko i fizičko nasilje koje je vodilo ka danu glasanja ispunjenom strahom i uznemirenošću građana.

Izborni dan u Kosjeriću obeležila je atmosfera na ivici nasilja, a u Zaječaru rezultat ne odražava volju građana pošto su na čak 19 odsto biračkih mesta zabeleženi teški oblici nepravilnosti. Odziv birača bio je rekordno visok u obe zajednice; u Kosjeriću je na birališta izašlo 84,2 odsto, a u Zaječaru 63,6 odsto upisanih birača.

Ovo su prvi izbori koji su se odvijali u ambijentu društvene mobilizacije koja se može nazvati istorijskom, a usledila je posle pada nadstrešnice i pogibije 16 građana u Novom Sadu i time izazvanih studentskih i građanskih protesta koji ne prestaju duže od osam meseci.

Protesti su pokrenuli efektivnije organizovanje građana u lokalnim zajednicama, stvaranje ozbiljnije izazivačke pozicije na izborima, usled čega je vlast, nacionalna i lokalna, pribegla pojačanoj mobilizaciji i upotrebi državnih i javnih resursa, ali i drugim metodama izborne obmane.

Posmatrači Crte su od raspisivanja izbora pratili rad lokalne izborne administracije i izbornu kampanju na terenu u Zaječaru i Kosjeriću. Na izborni dan više od 400 posmatrača bilo je raspoređeno na biračka mesta i ispred njih, kao i u mobilne timove. Pokrivena su bila sva biračka mesta, njih 29 u Kosjeriću i 69 u Zaječaru. Posmatrači Crte su pratili dešavanja od trenutka otvaranja i pripreme biračkih mesta, preko procesa glasanja tokom celog dana i prebrojavanja glasova, sve do javnog isticanja Zapisnika o radu biračkih odbora. Pravni tim Crte pratio je izborni proces do kraja, odnosno do proglašenja konačnih rezultata izbora, pravno reagujući na kršenje zakona i urušavanje integriteta izbora.

1.2. Glavna obeležja izborne kampanje

Presing vlasti na građane Zaječara (47.357 birača) i Kosjerića (8.897 birača) se iz “normalizovanih” praksi izborne korupcije i pritisaka na birače prelio i u porast verbalnog i fizičkog nasilja “na terenu”.

Posmatračka misija Crte zabeležila je tokom **tri završne nedelje** kampanje **71 slučaj targetiranja i zastrašivanja kroz negativnu kampanju, verbalnog i fizičkog nasilja** nad opozicionim aktivistima, novinarima i građanima; **90 pojavljivanja državnih funkcionera** u kampanji za lokalne izbore; **70 slučajeva** potencijalne zloupotrebe javnih resursa, funkcija, obeležja i aktivnosti javne vlasti u svrhu stranačke promocije; skoro **70 emitovanja obmanjujućeg političkog oglašavanja** u korist vlasti s elementima neprimerene, dehumanizujuće retorike u periodu neposredno pre raspisivanja i tokom kampanje. Više od trećine ukupnih aktivnosti državnih funkcionera u celoj zemlji je u poslednjim nedeljama kampanje zabeleženo na području Zaječara i Kosjerića.

Višegodišnja sistemska manipulacija institucijama i zakonima, uz upornu promociju nekažnjivosti, izborima u Srbiji dala je nedemokratski karakter i podstakla sve češće pribegavanje nelegitimnom i nelegalnom izbornom inženjeringu u korist vlasti. Prakse koje su prepoznate na lokalnim izborima u Zaječaru i Kosjeriću:

- **Gubljenje lokalnog karaktera izbora i granice između države i vladajuće partije:** Kako je Posmatračka misija Crte zabeležila i na parlamentarnim i lokalnim izborima u decembru 2023. i junu 2024. godine, kampanja vlasti je temu lokalnih politika **transformisala u deo šireg nacionalnog političkog narativa. Granica između države i stranke je i na ovim izborima nestala u liku predsednika Srbije, Aleksandra Vučića.** Upotreba imena predsednika u nazivu lokalnih lista vlasti u Zaječaru i Kosjeriću, iako on **nije i ne može biti kandidat**, podvučena je s 24 živa prenosa njegovih obraćanja u nacionalnim medijima u tri nedelje na kraju kampanje (i više od 190 od početka godine), kao i gostovanjem na velikim skupovima u selima u pretposlednjoj izbornoj sedmici. Ovakva praksa je u suprotnosti sa preporukama ODIHR-a, koje zahtevaju jasnu distinkciju između državnih funkcija i izborne kampanje, upravo kako bi se sprečilo zloupotrebljavanje državnih resursa i autoriteta u političke svrhe i očuvala fer konkurencija među učesnicima u izborima.
- **“Satelitske” liste i krojenje izborne ponude:** Na ranijim izborima satelitske liste su bile povezane uglavnom s manipulisanjem položajem nacionalne manjine, manipulacijama u prikupljanju potpisa ili krivotvorenjem potpisa prilikom overe u gradskim i opštinskim upravama. Takvi slučajevi ostajali su neispitani i bez pravosudnog epiloga. Pojava izbornih aktera u Zaječaru i Kosjeriću koji imaju slične karakteristike ponovo otvara sumnju u inženjering izborne ponude, zloupotrebu lokalnih uprava za overu potpisa i sklonost lokalnih izbornih komisija da ignorišu problem autentičnosti kandidatura.
- **Obmanjujuće informisanje građana i propaganda vlasti:** Kampanja za lokalne izbore u Zaječaru i Kosjeriću odvijala se u formalno-pravnom odsustvu Regulatornog tela za elektronske medije (REM). Bez obzira na to, način plasiranja informacija u najgledanijim televizijskim i radijskim programima ne razlikuje se u tipovima i količini obmanjujućeg političkog oglašavanja i drugog sadržaja, plasiranju govora mržnje i suzbijanju pluralizma kao i u ranijim izbornim ciklusima. REM, iako tada formalno prisutan, bio je suštinski saučesnik u plasiranju takvih programa. Propagandne napade vlast ovog puta usmerava

na “blokadere” (*prim. aut.* uvredljivi izraz vlasti za Studente u blokadi i sve koji ih podržavaju), koje u javnom prostoru i visoki državni zvaničnici i najuticajnijoj mediji, kao i Javni medijski servis RTS, mesecima predstavljaju građanima kao “rušitelje Srbije”, aktere “obojene revolucije”, nazivajući ih čak i “teroristima”, “fašistima” i “nacistima”.

- **Normalizovanje nasilja:** Nasilje je prisutnije u kampanji kada izbori mogu da naruše dominaciju vlasti. Kampanja u Zaječaru i Kosjeriću odvijala se u sličnoj atmosferi koja je obeležila izbore u decembru 2023. godine – kada su mediji, ali i najviši državni zvaničnici širili zapaljivu, dehumanizujuću retoriku, a u nemalom broju slučajeva izborni akteri, građani, ali i posmatrači izbora bili izloženi verbalnom, pa i fizičkom nasilju. Nasilje i zastrašivanje je i izraženi element dugotrajnije društvene matrice oblikovane nakon 1. novembra 2024. godine, koja je nastavila da se prelijeva i u lokalni izborni kontekst. Posebno je zabrinjavajuće što su u incidentima učestvovali i neformalne grupe, za koje nije poznato po čijem nalogu ni u čije ime su delovale. Njihovo prisustvo na terenu i uloga u izazivanju incidenata i zastrašivanju dodatno su doprinosili atmosferi nesigurnosti i straha.
- **Birački spisak kao izvor nepoverenja zbog neistraženih manipulacija i izostanka revizije:** Uprkos činjenici da je sveobuhvatna revizija biračkog spiska jedna od prioritarnih preporuka ODIHR-a, i u ove lokalne izbore se ušlo bez nje. Vinovnici zloupotreba evidencije birača ostali su zaštićeni principom nekažnjivosti za krivična dela povezana s izborima. Percepcija biračkog spiska za lokalne izbore u Zaječaru i Kosjeriću bila je opterećena nepoverenjem zbog ranijih neistraženih i nekažnjenih manipulacija. U danima pred izbore građani su na svojim adresama ponovo primećivali i prijavljivali pozive za glasanje koji su stizali za osobe koje tu ne žive. Nova saznanja o stanju biračkog spiska Zaječara, tj. o činjenicama da se u evidenciji nalaze mrtve osobe, interno raseljeni i drugi građani bez neophodne prijave prebivališta u tom gradu javnost je dobila 21. jula kada su mediji¹ objavili zapisnik o vanrednom inspekcijском nadzoru Ministarstva za državnu upravu i lokalnu samoupravu.
- **Pritisci, klijentelizam i zloupotreba podataka građana:** Tokom kampanje u Zaječaru i Kosjeriću stvorena je atmosfera u kojoj su politička lojalnost i izborna podrška uslov za pristup radnim mestima, socijalnim uslugama i drugim oblicima institucionalne podrške - obrazac političke razmene karakterističan i za prethodne izborne cikluse. Crta je i u ovim lokalnim izborima zabeležila navode o zloupotrebi podataka o ličnosti iz baza javnih ustanova poput centara za socijalni rad i penzionih fondova. Međutim, prvi put otkako posmatra izbore Crta je dokumentovala svedočenja građana o lažnom predstavljanju stranačkih aktivista kao službenika gradskih institucija u prikupljanju podataka o članovima domaćinstva, kontaktima i političkim preferencijama.

¹ N1 saznaje: U biračkom spisku u Zaječaru preminuli, interno raseljeni i birači bez prebivališta: <https://link.crta.rs/v4>

1.3. Glavna obeležja izbornog dana

Izborni dan u oba mesta protekao je uz izraženo prisustvo policije, ali i osoba u civilu s nejasnim ovlašćenjima, od kojih su mnoge pojavom i ponašanjem ostavljale utisak “batinaša”. Hronična nekažnjivost za ranije izborne zloupotrebe urušila je poverenje građana u integritet procesa, što je dovelo i do velikog prisustva građana koji su samoorganizovano došli u Kosjerić i Zaječar, s namerom da sprečavaju moguće izborne mahinacije.

Razni mehanizmi kontrole i pritiska na birače, uz manipulacije koje su se zbog nekažnjivosti učvrstile kroz niz prethodnih izbornih ciklusa, obeležili su 8. jun, izborni dan u Kosjeriću i Zaječaru.

Zbog svega ovoga rezultati glasanja ne mogu se posmatrati izolovano od nedemokratske atmosfere tokom izbornog dana, ali i cele izborne kampanje.

Tokom izbornog dana na 86 odsto biračkih mesta u Zaječaru i na 55 odsto biračkih mesta u Kosjeriću zabeleženi su pojedinačni slučajevi nepravilnosti.

- **U Kosjeriću** je Posmatračka misija Crte zabeležila 20 različitih tipova incidenata:
 - Na 40 odsto biračkih mesta primećeni su sumnjivi automobili koji obilaze birališta;
 - Na svakom petom biračkom mestu nisu pravilno korišćeni lampa i sprej;
 - Na po 14 odsto biračkih mesta bilo je birača koji nisu glasali lično, vođene su paralelne evidencije i fotografisani glasački listići;
 - Na 14 odsto birališta zabeleženo je sumnjivo okupljanje oko biračkih mesta, koje ukazuje na moguću izbornu korupciju;
 - Nezakonito prisustvo trećih lica zabeleženo je na 10 odsto biračkih mesta.

Na svakom četvrtom biračkom mestu u Kosjeriću zabeležena su najmanje četiri tipa incidenata.

Kao i 8. juna, tako je i 1. jula kada se ponavljalo glasanje na biračkom mestu 25 Elan, vladalo skoro opasno stanje.

CRTA: KOSJERIĆ / REZULTATI

	BM 25	UKUPAN BR. GLASOVA	MANDATI
1. Ne damo Srbiju - Aleksandar Vučić	197	3758	14
2. Ujedinjeni za Kosjerić	153	3568	13
3. Ruska stranka - Srbija u Briksu! Slobodan Nikolić	0	48	0
Ukupna izlaznost	81.6%	84,2%	
Nevažeći listići	4	118	

- **U Zaječaru** je Posmatračka misija Crte zabeležila 32 tipa incidenata:
 - Na 36 odsto biračkih mesta primećivani su sumnjivi automobili koji obilaze biračka mesta;
 - Na 33 odsto biračkih mesta zabeleženo je fotografisanje listića iza paravana;
 - Na 26 odsto biračkih mesta vođenje paralelne evidencije;
 - Na 22 odsto biračkih mesta nekorišćenje UV lampe ili spreja;
 - Ispred 16 odsto biračkih mesta zabeleženo je vođenje paralelne evidencije birača radi kolektivnog odlaska na glasanje;
 - Na po 14 odsto biračkih mesta zabeleženo je glasanje bez važećeg dokumenta i slučajevi birača čija imena nisu pronađena u izvodu iz biračkog spiska;
 - Na sedam odsto biračkih mesta zabeleženo je sumnjivo okupljanje koje ukazuje na moguću izbornu korupciju i nezakonito prisustvo trećih lica.

Na svakom trećem biračkom mestu u Zaječaru zabeležena su najmanje četiri, a na nekima od njih čak devet tipova incidenata.

Crta je policiji prijavila tri slučaja kupovine glasova u Zaječaru.

CRTA:

ZAJEČAR UKUPNA IZLAZNOST 63,6%

Na 19% biračkih mesta, zabeleženi su najteži oblici nepravilnosti, što znači da ovi rezultati ne održavaju slobodnu izbornu volju birača.

	BR. GLASOVA	MANDATI
Aleksandar Vučić - Ne damo Srbiju	14.199	27
Promena u koju verujemo - Uglješa Đuričković - Dragana Rašić	10.312	19
Ujedinjeni za spas Zaječara - Miladin Krstić - Mirko Jelenković	2.284	4
Ivica Dačić - Socijalistička partija Srbije - Odlučno za Zaječar	896	
Dr Nenad Ristović - Domaćinski za Zaječar	759	
"Mi snaga Naroda, prof. dr Branimir Nestorović" - Grad Zaječar	591	
Srpski liberali - Da se struka pita	289	
Koalicija za istočnu Srbiju - Saša Radulović Grljanac	277	

NEVAŽEĆI LISTICI 522

1.4. Glavna obeležja postizbornog procesa

Izborne komisije su po okončanju izbornog dana postupale transparentno, odnosno tako da je javnost imala uvid u njihovo postupanje, rešenja su obrazložena, a odluke su donošene pravovremeno. Primetno je, međutim, da **sudsko tumačenje značaja primedbi o nepravilnostima u zapisniku o radu biračkog odbora nije bilo restriktivno, za razliku od stava koji su u rešenjima zauzele izborne komisije.** Pored toga, evidentno je, a i konstatovano sudskom presudom, da je u postupku po prigovoru zbog nepravilnosti na biračkom mestu 25 u Kosjeriću Opštinska izborna komisija pogrešno primenila pravo. **U ovim konkretnim izbornim sporovima u Zaječaru i Kosjeriću sudsko odlučivanje bilo je korektiv za formalne i materijalne nedostatke u odlučivanju izbornih komisija.**

Posle izbornog dana Gradskoj izornoj komisiji (GIK) Zaječara tri podnosioca podnela su 78 prigovora. GIK Zaječara odbila je sedam prigovora kao neosnovane, a odbacila 71 prigovor iz formalnih razloga. Podnosioci odbačenih prigovora izjavili su potom žalbe Višem sudu u Zaječaru. Sud je doneo presude kojima je usvojio navedene žalbe, poništio rešenja GIK-a zbog bitnih nedostataka u vidu činjenice da u svim rešenjima obrazloženja ne odgovaraju izreci, te vratio predmete na ponovno odlučivanje izornoj komisiji. U ponovnom postupku, na sednici 26. juna 2025. GIK je donela 71 rešenje kojim odbija razmatrane prigovore i dopune prigovora, smatrajući ih neosnovanim i time je postupak okončan.

U Kosjeriću su, nakon izbornog dana, dva podnosioca uložila tri prigovora. Opštinska izborna komisija (OLK) opštine Kosjerić odbila je prigovor² na glasanje na biračkom mestu 25 Elan zbog nepravilnosti tokom sprovođenja glasanja, odnosno zbog toga što je birački odbor na tom biračkom mestu omogućio da glasa birač koji nije upisan u izvod iz biračkog spiska. Po žalbi podnosioca, Viši sud u Užicu doneo je 19. juna 2025. godine presudu³ kojom se žalba usvaja kao osnovana, poništava rešenje OLK-a, usvaja prigovor podnosioca i poništava glasanje na biračkom mestu 25.

1.5. Krivične prijave i prijave Agenciji za sprečavanje korupcije i REM-u

Kako posmatrači nemaju ovlašćenja da podnose prigovore izbornim komisijama, **Posmatračka misija Crte podnela je ukupno 11 krivičnih prijava** Osnovnim i Višim javnim tužilaštvima, kao i posebnim odeljenjima za suzbijanje korupcije. Prijave su podnete **protiv predsednika i članova biračkih odbora** kao i pojedinih posmatrača, zbog osnovane sumnje da su na više biračkih mesta u Zaječaru i Kosjeriću, tokom lokalnih izbora održanih 8. juna, ugrozili integritet izbornog procesa. **Prijavama su obuhvaćena krivična dela zloupotrebe službenog položaja, nedozvoljenog uticaja na rad biračkih odbora, povrede biračkog prava i falsifikovanja izbornih rezultata.** Za kršenje zakona na biračkim mestima u Zaječaru podneto je devet krivičnih prijava, a dve su podnete za Kosjerić.

Posmatračka misija Crte je **podnela je dve prijave Agenciji za sprečavanje korupcije protiv** Srpske napredne stranke i odgovornog lica u stranci za 11 slučajeva kršenja Zakona o finansiranju političkih aktivnosti u toku izborne kampanje u Zaječaru i Kosjeriću.

Agencija je utvrdila je da je **Srpska napredna stranka** objavljivanjem tri spota na zvaničnom stranačkom nalogu *sns_zaječar* tokom trajanja izborne kampanje za lokalne izbore u Zaječaru **postupila suprotno odredbama** Zakona o finansiranju političkih aktivnosti. U Kosjeriću Agencija nije utvrdila povredu zakonu na osnovu prijave Crte.

Posmatračka misija Crte podnela je ukupno sedam prijava REM-u zbog obmanjujućeg političkog oglašavanja, od čega se četiri prijave odnose na period pre raspisivanja izbora, a tri na period trajanja izborne kampanje. Iako Savet REM-a nije doneo odluku o Crtinim prijavama jer nije formiran, **Stručna služba REM-a je u svom izveštaju konstatovala da su navedeni pružaoci medijskih usluga prekršili zakon u periodu pre zvaničnog početka kampanje**, dok izveštaj u vezi sa prijavama podnetim tokom izborne kampanje još uvek nije podnet.

1.6. Zloupotreba građanskog posmatranja izbora

Na ovim izborima zabeležena je posebna vrsta izborne manipulacije koja je za cilj imala podsticanje netrpeljivosti prema građanskim posmatračima izbora. Zabeležena je

² Analiza Posmatračke misije Crte o postupanju lokalne izborne komisije Kosjerić po prigovoru: <https://link.crt.rs/v1>

³ Analiza Posmatračke misije Crte o presudi Višeg suda u Užicu po žalbi: <https://link.crt.rs/v2>

zloupotreba instituta nestranačkog i nezavisnog posmatranja, kojoj su pribegli akteri povezani s vlašću i s opozicijom.

Otpor vlasti prema građanskim, nezavisnim posmatračima izbora posebno je vidljiv od izbora 2023. godine kada su posmatrači Crte bili žrtve brutalnog fizičkog nasilja, koji do danas nije razrešen⁴. U pretposlednjoj nedelji pred izbore u Zaječaru i Kosjeriću je u udarnom terminu nekoliko nacionalnih televizija emitovan "Dosije NVO", sadržaj u kojem je Crta direktno označena kao "državni neprijatelj". Činjenica da su sagovornici filma neki od najviših državnih funkcionera, uključujući predsednicu Skupštine Srbije, **ukazuje da vlast nema nameru da prizna i zaštiti ulogu nezavisnih posmatrača kao jednog od ključnih elemenata demokratskih izbora.**

Posebna "inovacija" ovih izbora jeste angažovanje novih, vlastima bliskih posmatračkih organizacija bez prethodnog iskustva u posmatranju izbora, poput Centra za evropske vrednosti i Instituta za evropske slobode. Njihovi članovi su se aktivno mešali i u rad biračkih odbora, što je u suprotnosti s pravilima posmatranja izbora, i vrlo su blisko sarađivali s članovima biračkih odbora iz redova stranaka vlasti, i to na 70 odsto biračkih mesta u Kosjeriću i 40 odsto u Zaječaru. Na ponovljenom glasanju na biračkom mestu 25 u Kosjeriću 1. jula za posmatranje se prijavila još jedna organizacija - *Centar za unapređenje lokalnih i regionalnih politika* - čiji su posmatrači 8. juna bili posmatrači ranije pomenutih organizacija.

Na izborni dan na biračkim mestima u Zaječaru i Kosjeriću bili su prisutni kao posmatračke misije i udruženja među čijim posmatračima su bili članovi opozicionih stranka (među njima i poslanici i odbornici) što takođe ukazuje na neodgovorno ugrožavanje položaja, ciljeva i vrednosti izbornog posmatranja od strane političkih aktera zarad pojačavanja prisustva na biračkim mestima mimo biračkih odbora.

Tokom izbornog dana, 8. juna, Posmatračka misija Crte je policiji prijavila da su posmatrači u Kosjeriću dobijali pretnje i bili izloženi provokacijama, uključujući i uznemiravanja i zastrašivanja telefonskim pozivima. U Zaječaru su na 12 odsto biračkih mesta zabeležene pretnje i pritisci na posmatrače Crte.

1.7. Neophodni koraci za zaštitu integriteta izbornog procesa

Uprkos deklarativnoj posvećenosti vlasti unapređenju izbornih uslova, konkretni potezi pokazuju odsustvo političke volje da se suštinske reforme sprovedu. Lokalni izbori u Zaječaru i Kosjeriću

⁴ Dvojica posmatrača Crte napadnuta su bejzbol palicama u Odžacima na izborni dan, 17. decembra 2023. Automobil im je razlupan na parking u lokalne policijske stanice, u kojoj su hteli da traže pomoć. Posmatrače su, nakon što su ranije tog dana policiji prijavili slučaj kupovine glasova, duže vremena vozilom jurile nepoznate osobe. Nekoliko sati posle napada predstavnici vlasti su obavestili javnost da su izvršioci uhapšeni. Tužilac je, po službenoj dužnosti, pokrenuo postupak, ali proces i dalje u predistražnoj fazi.

protekli su bez ikakvog opipljivog napretka u pogledu izbornih uslova iako vlast već više od godinu dana, kroz rad skupštinske Radne grupe za unapređenje izbornih uslova⁵, pokušava da simulira otvorenost za dijalog i reforme.

S obzirom na izostanak suštinskih promena, Posmatračka misija Crte ponavlja stav iznet neposredno nakon parlamentarnih izbora održanih 17. decembra 2023. godine: **nije moguće pristupiti reformi izbornog procesa dok se ne uspostave ključni preduslovi koji bi garantovali da izbori zaista postanu mehanizam demokratske smene vlasti, a ne instrument njene reprodukcije.**

Tri ključna merila političke spremnosti da se ide ka stvarnom unapređenju izbornih uslova su:

- borba protiv nekažnjivosti za krivična dela, kršenja i zanemarivanja zakona u vezi s izborima;
- efektivna revizija biračkog spiska, uz uspostavljanje nezavisnog mehanizma kontrole koji bi garantovao njegovu tačnost, integritet i ažurnost;
- stvaranje uslova za objektivno, nepristrasno i blagovremeno informisanje javnosti i podsticanje pluralizma političkih ideja, naročito kroz reformu javnih medijskih servisa.

Po ispunjenju tih preduslova, neophodno je primeniti ključne preporuke za unapređenje izbornog procesa koje se odnose na:

- reformu izborne administracije i izbornog procesa;
- profesionalizaciju rada biračkih odbora;
- uvođenje efikasnih mehanizama za sprečavanje zloupotreba u vezi s izjavama podrške birača;
- unapređenje rada tužilaštva u izbornom procesu;
- povećanje transparentnosti biračkog spiska;
- zabranu zloupotrebe javnih funkcija i resursa tokom izbornih kampanja;
- obezbeđivanje političkog pluralizma u medijskim sadržajima;
- sprečavanje zloupotrebe mehanizma građanskog posmatranja izbora.

Konkretno preporuke Posmatračke misije Crte iz izbornih ciklusa posmatranih od 2016. godine, sistematizovane su na stranici "[Crtine preporuke](#)"⁶ i moraju se čitati zajedno kroz sve izveštaje,

⁵ Predstavnici opozicije i civilnog društva napusti su Radnu grupu za unapređenje izbornih uslova početkom februara 2025. godina

⁶ Crtine preporuke, <https://link.crt.rs/rl>

uključujući i [Završni izveštaj o posmatranju izbora 17. decembra 2023. godine](#)⁷ i [izveštaj o posmatranju izbora 2. juna 2024. godine](#).

2. Politički kontekst

U Zaječaru i Kosjeriću su 8. juna održani redovni izbori za odbornike lokalnih skupština. To su prvi izbori usred najveće društveno-političke krize u kojoj se Srbija našla u ovom veku, uzrokovane padom nadstrešnice u Novom Sadu i gubitkom 16 života, što je pokrenulo masovne proteste i blokadu univerziteta, i izazvalo otežan rad lokalnih skupština i nacionalnog parlamenta.

Svi akteri pridavali su ovim izborima veći značaj od lokalnog. Uprkos malom broju birača koji mogu da glasaju (Zaječar 47.357⁸, Kosjerić 8.897⁹) sve oči su bile uprte, ali i svi državni i partijski resursi¹⁰ upregnuti u kampanje ka tim sredinama. Osim vladajuće partije, većina opozicionih partija, mediji, Studenti u blokadi i različite grupe koje ih podržavaju uključili su se i pažljivo pratili situaciju na terenu.

Mnogobrojne nepravilnosti na parlamentarnim i lokalnim izborima u decembru 2023. i junu 2024. godine, koje su dokumentovale posmatračke misije ODIHR i Crte, u prvi plan su istakle potrebu za izbornim reformama. Iako su neki procesi formalno pokrenuti, poput formiranja skupštinske Radne grupe za unapređenje izbornog procesa, koju su činili narodni poslanici vlasti i opozicije, kao i predstavnici civilnog društva¹¹, ništa nije urađeno na ispunjenju ODIHR preporuka i unapređenju izbornih uslova.

Revizija biračkog spiska nije izvršena, još manje ima političkog pluralizma u medijima, zloupotreba državnih resursa za potrebe vladajuće partije je na visokom nivou, a odgovornost za kršenja zakona u vezi s izborima nepostojeća – uključujući krivične prijave za krivična dela u vezi sa izborima, ali i zloupotrebe zakona iz nadležnosti Agencije za sprečavanje korupcije i Regulatorne agencije za elektronske medije.

Izborna kampanja počela je na vrhuncu tenzija u društvu. U demokratskom društvu, prirodan izlaz iz duboke političke krize jesu izbori, ali parlamentarni izbori nisu raspisani, pa je specifična težina lokalnih izbora postala veća. U toku izborne kampanje, 5. maja, Studenti u blokadi su izneli zahtev za raspisivanje vanrednih parlamentarnih izbora i najavili aktivnu ulogu u formiranju izborne liste.¹² U javnosti je stvorena percepcija da od ishoda ovih izbora zavisi i

⁷ Posmatračka misija Crte, Završni izveštaj o posmatranju izbora 17. decembra, <https://link.crt.rs/rn>

⁸ Republička izborna komisija, Odluka o objavljivanju ukupnog broja birača na teritoriji grada Zaječara za izbor odbornika Skupštine grada Zaječara raspisanih za 8. jun 2025. godine, 24. maj 2025, <https://link.crt.rs/tq>

⁹ Republička izborna komisija, Odluka o objavljivanju ukupnog broja birača u opštini Kosjerić, 24. maj 2025, <https://link.crt.rs/tp>

¹⁰ O sinergiji državnih i partijskih resursa više informacija se može naći u narednim poglavljima ovog izveštaja

¹¹ Narodna skupština Republike Srbije, Radna grupa za unapređenje izbornog procesa, <https://link.crt.rs/tr>

¹² X, Studenti u blokadi, 5. maj 2025, <https://link.crt.rs/ts>

sudbina ovog studentskog zahteva, odnosno da će odluka o raspisivanju izbora biti doneta u zavisnosti od rezultata, ali i ponašanja aktera u izbornom procesu.

Predsednica Narodne skupštine Ana Brnabić izbore u Zaječaru i Kosjeriću raspisala je u nedelju 13. aprila¹³, trećeg i poslednjeg dana javnog skupa “Ne damo Srbiju” u organizaciji “Pokreta za narod i državu” Aleksandra Vučića i Srpske napredne stranke. Četiri dnevna lista su tog dana imala identične naslovne strane: “Ne damo Srbiju”.¹⁴ U prilog stavu da je u pitanju namerna sinhronizacija i zapravo početak predizborne kampanje, govori i naziv liste Srpske napredne stranke na izborima u Zaječaru – “Ne damo Srbiju - Aleksandar Vučić”¹⁵, dok je u Kosjeriću formirana koalicija “Ne damo Srbiju - Aleksandar Vučić”¹⁶ koju čine vladajuće partije na nacionalnom nivou.

Nakon tog javnog skupa, dodatno je proširen provladin kamp u Pionirskom parku u Beogradu - nazvan “Ćacilend” od strane opozicione javnosti - postavljen uoči studentskog protesta u Beogradu 15. marta na kom se okupio istorijski broj od oko 300.000 građana. Iako je na početku predstavljen kao kamp u kome spavaju “Studenti koji žele da uče” protestujući ispred zgrade predsedništva Srbije protiv studentskih blokada i u znak podrške predsedniku, ovaj kamp služi kao mehanizam zastrašivanja u kome su se po smenama okupljaju ljudi koji podršku vlasti iskazuju pretnjom (ili stvarnim) nasiljem.¹⁷ Nasilje u zemlji je učestalo, ali se relativizuje, kao u slučaju pripadnika Srpske napredne stranke (SNS) koji su pretukli studente u Novom Sadu, slomili vilicu jednoj studentkinji, a kasnije su ih herojima nazvali najviši predstavnici države nakon čega su pušteni da se brane sa slobode (*prim. aut. u trenutku pisanja ovog izveštaja Predsednik Srbije je napadače pomilovao*¹⁸). Iako su pod pritiskom javnosti pokrenuti neki sudski postupci zbog nasilja nad protestantima, oni epilog dobijaju kroz uslovne kazne¹⁹ ili prekalifikovana krivična dela²⁰. Osim minimalnih kazni za počinioce, problem sa brzim postupcima i priznanjima krivičnog dela leži u tome što se u sudskim postupcima i presudama ne utvrđuju činjenice koje su ključne - pre svega da li su napadi organizovani, ko su nalogodavci i inspiratori napada na mirne protestante.

Sve je vidljivije neograničeno prelivanje propagande vlasti u stvarnost kroz sve izraženiju represiju koju sprovode bezbednosne institucije države i paralelne partijske strukture. Šest osoba ležalo je više od dva meseca u pritvoru (trenutno u kućnom pritvoru), a šest je u izgnanstvu na osnovu fabrikovanih političkih optužbi koje počivaju na nezakonitom

¹³ Narodna skupština Republike Srbije, “Predsednica Narodne skupštine raspisala lokalne izbore u Zaječaru i Kosjeriću”, 13. april 2025, <https://link.crtars/tt>

¹⁴ CRTA Media Brief, 14. april 2025, <https://link.crtars/tu>

¹⁵ Republička izborna komisija, Izborna lista kandidata za odbornike Skupštine grada Zaječara Ne damo Srbiju - Aleksandar Vučić, 18. april 2025, <https://link.crtars/uy>

¹⁶ Republička izborna komisija, Izborna lista kandidata za odbornike Skupštine opštine Kosjerić Ne damo Srbiju - Aleksandar Vučić, 24. april 2025, <https://link.crtars/uz>

¹⁷ Zabeleženo je više napada na novinare i građane od strane osoba iz “Ćacilenda” uključujući i napad na novinarku Istinomera 15. aprila, X, Istinomer, 15. april 2025, <https://link.crtars/uh>

¹⁸ 021.rs, Vučić pomilovao “SNS junake” okrivljene da su polomili vilicu studentkinji iz Novog Sada: <https://link.crtars/ux>

¹⁹ RSE, “Uslovna i novčana kazna za nasilje ispred Fakulteta dramskih umetnosti u Beogradu”, 6. maj 2025, <https://link.crtars/ue>

²⁰ Blic, “Prekalifikovano delo protiv Milice S. koja je kolima udarila redara na blokadi na Novom Beogradu”, 6. maj 2025, <https://link.crtars/uf>

prisluškivanju. Policijske racije usmerene su ka organizacijama civilnog društva, a građani se hapse zbog objava na društvenim mrežama. Masovni nadzor, proterivanja stranih i EU državljana, zadržavanja srpskih građana na granicama i napadi na autonomiju univerziteta dodatno potvrđuju atmosferu represije. Nasilje prema mirnim demonstrantima je učestalo, uz najmanje 200 nasilnih incidenata od novembra 2024. godine do raspisivanja izbora, uključujući napade automobilima i prebijanja studenata i građana. Nasilje je kulminiralo brutalnim napadom na hiljade mirnih demonstranata 15. marta, koji su u tišini odavali počast žrtvama korupcije, kada su bili izloženi neidentifikovanom zvučnom oružju.

3. Postupanje lokalnih izbornih komisija u Zaječaru i Kosjeriću

Iako je javnost rada izbornih komisija zadovoljavala zakonske kriterijume²¹, te je izborni proces do dana glasanja proticao skoro bez prigovora, uočene su pojave koje su ukazivale na sistemske manipulacije kakve su zabeležene na republičkim, pokrajinskim i lokalnim izborima 2023. i 2024. godine i ranije.

Osnovne informacije o izborima 8. juna 2025. godine

	Kosjerić	Zaječar
Izbori raspisani	13. april 2025.	13. april 2025.
Biračka mesta	29	69
Birači sa pravom glasa	8,883	47,357
Minimum potpisa za kandidaturu	200 100 - manjinska lista	500 250 - manjinska lista
Sednice izborne komisije	13	22
Broj prigovora	4	1
Broj izbornih lista	3	8
Zakoni koji se primenjuju	Zakon o lokalnim izborima (2022)	Zakon o lokalnim izborima (2022)

²¹ Pored zapisnika, na sajtu Republičke izborne komisije objavljena su dokumenta i podaci o izborima u Zaječaru i Kosjeriću: proglašene izborne liste, rešenja o proglašenju izbornih lista, informacije o broju overenih izjava birača, ovlašćenja domaćih posmatrača, i druga odluke i tehnička dokumenta.

3.1. Faza kandidovanja

Proces kandidovanja uneo je sumnju u integritet i autentičnost izborne ponude koja je obeležavala i ranije izborne procese. Potencijalne propuste u predatoj dokumentaciji za kandidaturu, kao i autentičnost kandidatura, lokalne izborne komisije, u skladu sa svojim ovlašćenjima, nisu proveravale osim u pogledu ispunjenosti formalnih zahteva.

Na glasačkom listiću u Zaječaru našlo se osam izbornih lista; na izborima u tom gradu i 2017. i 2021. godine bilo ih je devet. Ponuda od samo tri liste u Kosjeriću značajno je bila manja nego u ranijim izbornim ciklusima kada je u trci učestvovalo devet (2017), odnosno pet (2021) izbornih lista. Jedna od te tri liste izaziva sumnje u autentičnost.

Proглаšene izborne liste

<i>Predati potpisi</i>	Kosjerić	Zaječar	<i>Predati potpisi</i>
302	1. Ne damo Srbiju – Aleksandar Vučić	1. Ne damo Srbiju - Aleksandar Vučić	757
114 - manjinska	2. Ruska stranka – Srbija u Briksu! Slobodan Nikolić	2. Promena u koju verujemo - Uglješa Đuričković - Dragana Rašić	831
411	3. Ujedinjeni za Kosjerić	3. Ujedinjeni za spas Zaječara - Miladin Krstić - Mirko Jelenković	547
		4. Dr Nenad Ristović - Domaćinski za Zaječar	742
		5. Ivica Dačić - Socijalistička partija Srbije - Odlučno za Zaječar	539
		6. Koalicija za Istočnu Srbiju - Saša Radulović Grljanac	275 - manjinska
		7. Mi snaga naroda - prof. dr Branimir Nestorović - Grad Zaječar	558
		8. Srpski liberali - Da se struka pita - Vladimir Kovačević	596

Manjinska Ruska stranka nije bila do sada aktivna u Kosjeriću, niti su tokom ove kampanje zabeležene njene aktivnosti, što može da implicira da je reč o “satelit” listi vladajuće stranke *Ne damo Srbiju - Aleksandar Vučić*. Uloga Ruske stranke je i na ranijim izborima u Srbiji bila

kontroverzna, a posebno na lokalnim izborima 2024. godine u Nišu kada je protivzakonito²² donela prednost Srpskoj naprednoj stranci i jedinim osvojenim mandatom omogućila formiranje vlasti. **O nedostatku ambicije te liste u Kosjeriću govori i to što je imala svega tri kandidata za odbornike. Sporna je ispunjenost zakonskog uslova o najmanje 40 odsto manje zastupljenog pola na listi.** Nekoliko prigovora opozicionih kandidata na kandidaturu liste Ruske stranke, u vezi s njenom autentičnosti kao predstavnika nacionalne manjine i poštovanjem načela rodne zastupljenosti, Opštinska izborna komisija je odbacila kao neblagovremene i neosnovane, utvrdivši položaj nacionalne manjine²³ toj listi.

3.2. Kontrola validnosti potpisa

U Zaječaru je veći broj potpisa podrške kandidaturi izborne liste *Srpski liberali* predat u **inicijalima** i overen u Gradskoj upravi Zaječara. S tim u vezi, Gradska izborna komisija je, bez ulaženja u materiju, odbacila prigovor svog člana na osnovu toga što je podnet sa zakašnjenjem, tj. posle roka od 48 sati od proglašenja liste. Gradska izborna komisija nije ulazila u valjanost i autentičnost potpisa. Takvo postupanje gradskih overivača ponovo dovodi u sumnju kvalitet njihovog rada i verodostojnost overenih potpisa, kao što je bio slučaj i s opštinskim overivačima u Beogradu tokom izbora za odbornike Skupštine grada Beograda u decembru 2023. godine, ali i opštinskim overivačima u drugim gradovima i opštinama u Srbiji. Podsećanja radi, Republička izborna komisija (RIK) je tokom parlamentarnih izbora 2023. godine proaktivno preduzela nekoliko koraka u cilju provere da li su priloženi potpisi podrške birača zaista overeni. To ostaje usamljen primer postupanja organa za sprovođenje izbora.²⁴

Sve izborne liste u Kosjeriću i šest od osam u Zaječaru overile su potpise isključivo u opštinskoj, odnosno gradskoj upravi - na adresi koja, iako zakonom propisana, ne garantuje nezavisnost od političkog uticaja i budi sumnju u zloupotrebu nadležnosti, podataka i resursa u korist nekog kandidata. Posmatračka misija Crte podseća da su upravo opštinske i gradske uprave otvorile vrata krivotvorenju kandidatura na ranijim izborima u Srbiji, za koje niko nije odgovarao.²⁵

²² Prema tvrdnjama opozicionih izbornih lista, prvobitno utvrđeni preliminarni rezultati (u izbornoj noći) išli su u korist opozicije, odnosno sve opozicione izborne liste su prema tim rezultatima imale većinu u gradskoj skupštini Niša. Međutim, nekoliko sati kasnije usvajaju se novi preliminarni rezultati prema kojima izborne liste Aleksandar Vučić - Niš sutra i Ruske stranke imaju većinu. Opozicija je tvrdila da su zapisnici ispravljani tako da omoguće prelazak cenzusa Ruskoj stranci.

²³ Opštinska izborna komisija je utvrdila da Ruska stranka ima svoje poslanike u Republičkoj i Pokrajinskoj Skupštini, da ima odbornike u lokalnim skupštinama opština Zemun, Novi Beograd, Lazarevac, Vrbas, i ostali, kao i u gradskim skupštinama u gradu Beogradu, Nišu, Čačku, Valjevu, a takođe se navodi i da je Ruska stranka učestvovala na izborima za Ruski nacionalni savet 2022. godine:

²⁴ Na primer, u decembarskim izborima 2023. godine, Republička izborna komisija je od Gradske uprave grada Vranja i Uprave Gradske opštine Novi Beograd zatražila podatak o tome koliko su izjava birača ove dve uprave overile listi Ruski manjinski savez - Pavle Bihali Gavrin, sumnjajući na neregularnost u dokumentaciji. Ustanovljeno je da ni u jednoj upravi nisu overene izjave birača kojima se pruža podrška toj izbornoj listi. RIK je dalje podneo krivične prijave Vrhovnom javnom tužilaštvu. Više u:

Crta, "Završni izveštaj Posmatračke misije Crte", 14. februar 2024, <https://link.crta.rs/v0>

²⁵ Praksa korišćenja opštinskih overitelja je izbornim kandidatima ponovo dostupna od 2020. godine kada su izborni zakoni izmenjeni tako što je usluga javnih beležnika i opštinskih overitelja izjednačena. Do tada je na snazi bila obaveza da overu potpisa vrše skoro isključivo javni beležnici, a takva mera je uvedena kao odgovor na masovno falsifikovanje izjava podrške birača koje je obeležilo parlamentarne izbore 2016. godine. Davanje povlašćenog statusa javnim beležnicima služilo je obezbeđivanju transparentnosti, poverenja i ravnopravnosti u procesu kandidovanja, kako je i ODIHR preporučio u izveštaju o posmatranju parlamentarnih izbora 2016. godine. Ipak, ponovno davanje nadležnosti upravi da obavljaju overu potpisa za posledicu ima da izbore u Srbiji ponovo potresaju navodi o krivotvorenju. Većina slučajeva falsifikovanja iz parlamentarnih izbora 2022. godine, kao i parlamentarnih i beogradskih izbora 2023. godine dovođena je upravo u vezu sa opštinskim upravama.

S druge strane, kod javnih beležnika - na drugoj zakonom propisanoj instanci, koja bi, po preporukama ODIHR i domaćih posmatrača, trebalo da pruži veću nezavisnost od političkog uticaja - samo su u Zaječaru nešto manje od polovine potpisa overile opoziciona lista "Promena u koju verujemo" i lista koja nosi ime Branimira Nestorovića.

Ne može se *a priori* tvrditi da su izjave podrške birača overene u opštinskim upravama falsifikovane, ali prethodna iskustva izazivaju sumnje.

Dodatno, **postavlja se pitanje i na koji način su neke od izbornih lista prikupile potreban broj izjava podrške birača budući da nije bilo javno dostupnih informacija o vremenu i mestu gde građani mogu da im daju potpis.** Posmatračka misija Crte zabeležila je i navode o tome da je vladajuća Srpska napredna stranka pomogla prilikom prikupljanja potpisa nekoliko manjih lista u Zaječaru – što takođe unosi sumnju u pokušaj inženjeringa izborne ponude.

3.3. Postupanje izbornih komisija na izborni dan

Izborne komisije u Zaječaru i Kosjeriću su na izborni dan postupale transparentno i u skladu sa zakonom.

Opštinska izborna komisija opštine Kosjerić održala je sednicu u 6 časova ujutru i jednoglasno usvojila zahteve za dodelu novinarskih akreditacija. U nastavku dana na sajtu Republičke izborne komisije objavljeno je pet tabelarnih prikaza sa informacijama o izlaznosti birača na svim biračkim mestima u Kosjeriću, po presecima u 10 časova, u 12 časova, u 14 časova i u 18 časova. Preliminarni rezultati izbora su objavljeni posle ponoći, nakon što je komisija održala sednicu na kojoj je za utvrđivanje preliminarnih rezultata (po obradi Republičkog zavoda za statistiku) glasalo sedam članova, a protiv dva člana.

Gradska izborna komisija grada Zaječara pratila je izlaznost birača u skladu sa Odlukom donetom 16. maja, obavljenom u vidu saopštenja na sajtu Grada Zaječara. Komisija i predsednik komisije obaveštavali su javnost o izlaznosti birača u nekoliko termina, ali informacije nisu objavljene na sajtu Republičke izborne komisije. Pored toga, na sednici održanoj 9. juna komisija je donela Odluku o utvrđivanju preliminarnih rezultata izbora, koja se odnosila na obrađene rezultate za 60 biračkih mesta.

3.4. Postupanje izbornih komisija nakon izbornog dana

Nakon izbornog dana vođen je veći broj postupaka zaštite biračkog prava na izborima za odbornike, pred izbornim komisijama u Zaječaru i Kosjeriću, Višim sudom u Zaječaru i Višim sudom u Užicu.

Izborne komisije su po okončanju izbornog dana postupale transparentno, odnosno tako da je javnost imala uvid u njihovo postupanje, rešenja su obrazložena, a odluke su donošene pravovremeno. Primetno je, međutim, da sudsko tumačenje značaja primedbi o nepravilnostima u zapisniku o radu biračkog odbora nije bilo restriktivno, za razliku od stava koji su u rešenjima zauzele izborne komisije. Pored toga, evidentno je, a i konstatovano sudskom presudom, da je u postupku po prigovoru zbog nepravilnosti na biračkom mestu 25 u Kosjeriću Opštinska izborna komisija pogrešno primenila pravo. U ovim konkretnim izbornim sporovima u Zaječaru i Kosjeriću sudsko odlučivanje bilo je korektiv za formalne i materijalne nedostatke u odlučivanju izbornih komisija.

Posle izbornog dana Gradskoj izornoj komisiji (GIK) Zaječara tri podnosioca podnela su 78 prigovora u vezi s nepravilnostima u sprovođenju glasanja odnosno zato što su, između ostalog, ispred biračkih mesta primećena vozila u kojima su aktivisti SNS-a vodili paralelnu evidenciju birača, zato što su u blizini biračkih mesta primećene grupe lica koje su podmićivala birače, jer je na biračkim mestima povređena tajnost glasanja, jer su se predstavnici posmatrača Centra za evropske vrednosti i Instituta za evropske slobode mešali u rad biračkog odbora suprotno pravilima o posmatranju izbora, iz razloga što omogućeno glasanje biračima koji su imali samo prijavljeno boravište, kao i zbog drugih nepravilnosti. GIK Zaječara odbila je sedam prigovora kao neosnovane, a odbacila 71 prigovor iz formalnih razloga.

Podnosioci odbačenih prigovora izjavili su potom žalbe Višem sudu u Zaječaru. Sud je doneo presude kojima je usvojio navedene žalbe, poništio rešenja GIK-a zbog bitnih nedostataka u vidu činjenice da u svim rešenjima obrazloženja ne odgovaraju izreci, te vratio predmete na ponovno odlučivanje izornoj komisiji. U ponovnom postupku, na sednici 26. juna 2025. GIK je donela 71 rešenje kojim odbija razmatrane prigovore i dopune prigovora, smatrajući ih neosnovanim i time je postupak okončan.

Na sednici 4. jula 2025. Gradska izborna komisija grada Zaječara donela je [Ukupan izveštaj o rezultatima izbora](#). U izveštaju se navodi da je od 47,353 birača upisanih u birački spisak na izbore izašlo 30,137 birača, da je glasalo 30,128 birača i da je broj važećih glasačkih listića 29,607, uz prikaz broja glasova i mandata koje je dobila svaka izborna lista.

Na Ukupan izveštaj podneta su dva prigovora iz razloga postojanja nepravilnosti i uz tvrdnje o nepravilnostima koje utiču na zakonitost i regularnost izbornog procesa i pravilnost izveštaja, odnosno jer se izveštaj zasniva na netačnim podacima u pogledu broja birača upisanih u birački spisak. Prigovore je GIK odbila kao neosnovane, a podnosilac prigovora Koalicija Promena u koju verujemo, koju zastupa Goran Kalčević, izjavio je žalbu na rešenje o odbijanju, koju je Viši sud u Zaječaru odbio presudom kao neosnovanu.

Rešenje o dodeli mandata izborna komisija Zaječara donela je 11. jula - 27 mandata listi Ne damo Srbiju - Aleksandar Vučić, 19 mandata izornoj listi Promena u koju verujemo - Uglješa Đuričković - Dragana Rašić i četiri mandata listi Ujedinjeni za spas Zaječara - Miladin Krstić - Mirko Jelenković.

U Kosjeriću su, nakon izbornog dana, dva podnosioca uložila tri prigovora. Opštinska izborna komisija (OIK) opštine Kosjerić odbila je prigovor²⁶ na glasanje na biračkom mestu 25 Elan zbog nepravilnosti tokom sprovođenja glasanja, odnosno zbog toga što je birački odbor na tom biračkom mestu omogućio da glasa birač koji nije upisan u izvod iz biračkog spiska.

Po žalbi podnosioca, Viši sud u Užicu doneo je 19. juna 2025. godine presudu²⁷ kojom se žalba usvaja kao osnovana, poništava rešenje OIK-a, usvaja prigovor podnosioca i poništava glasanje na biračkom mestu 25. Sud je odlučio meritorno i zaključio da je OIK bila dužna da konstatuje da je prigovor osnovan i da po službenoj dužnosti donese rešenje kojim se poništava glasanje na konkretnom biračkom mestu. Na osnovu te odluke suda, OIK je donela odluku o ponovnom glasanju.

Opštinska izborna komisija u Kosjeriću donela je 5. jula 2025. Ukupan izveštaj o rezultatima izbora za odbornike, po kojem je ukupan broj birača upisanih u birački spisak 8.897, broj izašlih birača 7.492, a broj važećih glasačkih listića 7.374, uz prikaz broja glasova i mandata koji su pripali izbornim listama. Rešenje o dodeli mandata doneto je 11. jula - 14 mandata dodeljeno je izornoj listi Ne damo Srbiju - Aleksandar Vučić, a izornoj listi Ujedinjeni za Kosjerić 13 mandata.

4. Birački spisak

Sveobuhvatna revizija biračkog spiska jedna je od prioriternih preporuka ODIHR-a, ali ona nije sprovedena do lokalnih izbora u Zaječaru i Kosjeriću. Iako je tokom kampanje vlast pokušala da prikaže svoje zalaganje na poboljšanju izbornih uslova, sa fokusom na reviziju biračkog spiska, ODIHR je dao negativnu ocenu predloga zakona koji je bez učešća javnosti vlast hitno predala na mišljenje.²⁸

S obzirom na dugogodišnji izostanak volje vlasti da napravi okvir i sprovede reviziju u skladu sa međunarodnim demokratskim standardima, kao i da istraži i kazni ozbiljne manipulacije sa biračkim spiskom iz poslednjih republičkih i lokalnih izbora, percepcija biračkog spiska ponovo je opterećena nepoverenjem. **U danima pred izbore građani su primećivali i prijavljivali da na njihove adrese stižu pozivi za glasanje za osobe koje tu na žive.**

²⁶ Analiza Posmatračke misije Crte o postupanju lokalne izborne komisije Kosjerić po prigovoru: <https://link.crta.rs/v1>

²⁷ Analiza Posmatračke misije Crte o presudi Višeg suda u Užicu po žalbi: <https://link.crta.rs/v2>

²⁸ "Propusti u izradi zakona, prethodno identifikovani u ODIHR mišljenjima na ranije verzije predloga nisu otklonjene, te nisu učinjeni naponi da se u proces revizije predloga zakona uključi originalna Radna grupa (za unapređenje izbornog procesa)", jedan je od zaključaka mišljenja koje je ODIHR objavio 2. juna 2025. godine. Takođe, zaključuje se da vlast nije uzela u obzir neke od ranijih ODIHR poruka koje se odnose na sastav i nadležnosti komisije za reviziju biračkog spiska, unapređenje transparentnosti revizije biračkog spiska za akreditovane posmatrače ili proširenje odredbi o zaštiti podataka o ličnosti u odnosu na pristup i nadzor nad podacima o biračima. Predlog vlasti da Republička izborna komisija sprovodi periodične revizije biračkog spiska, ODIHR je ocenio negativno i predložio drugo nezavisno telo - komisiju koja bi osim revizije mogla da vraća poverenje javnosti u birački spisak. ODIHR ponavlja svoje ranije preporuke da izrada zakonskog predloga bude predmet inkluzivnih, sveobuhvatnih i efektivnih konsultacija, uključujući i sa civilnim društvom. ODIHR posebno traži od srpskih vlasti da ponovo razmotre sve dosadašnje preporuke, kako bi zakonski predlog uskladila sa međunarodnim standardima, obavezama i dobrim praksama koje je država Srbija preuzela članstvom u OEBS-u.

OSCE/ODIHR, "Opinion on Draft Law on Amendments to the Law on the Unified Voter Register", 2. jun 2025, <https://link.crta.rs/uc>

Birački spiskovi za izbore za odbornike Skupštine opštine Kosjerić i Skupštine grada Zaječara zaključeni su 24. maja 2025. Uvidom u stranicu Ministarstva državne uprave i lokalne samouprave ustanovljeno je da će na izborima u Kosjeriću moći da glasa 8.897 birača, a u Zaječaru 47.359 birača. Prost zaključak je da se broj birača za četiri godine u Kosjeriću smanjio za 435, odnosno 4,7 odsto, a u Zaječaru za 3.104, tj. 6,2 odsto.

Koalicija "Promena u koju verujemo", koju zastupa Goran Kalčević iz Zaječara, uputila je 24. juna 2025. godine zahtev za pristup informacijama od javnog značaja sa pitanjem da li lica označena u zahtevu imaju prijavljeno prebivalište na teritoriji Grada Zaječara, imajući u vidu da je prijavljeno prebivalište neophodan uslov za glasanje na lokalnim izborima. Međutim, Ministarstvo unutrašnjih poslova - Policijska uprava u Zaječaru, po ovlašćenju ministra unutrašnjih poslova, donela je rešenje da se zahtev odbija kao neosnovan. Zahtev je odbijen sa obrazloženjem da MUP poseduje dokument sa traženim informacijama, ali da je u konkretnom slučaju interes javnosti da zna suprotstavljen interesu zaštite podataka o ličnosti i privatnosti. Povodom ove odluke, MUP je izdao dodatno saopštenje u kojem je demantovao tvrdnje opozicije da je ministar unutrašnjih poslova doneo odluku i naveo da je u nadležnosti ministra da poveri službeniku postupanje po zahtevima.

Sadržina zahteva, kojim su prethodno tražene informacije od MUP-a o tome da li birači koji su glasali imaju prebivalište u Zaječaru, učinjena je dostupnom javnosti kada je podnosilac Koalicija Promena u koju verujemo priložio zahtev²⁹ uz prigovor podnet GIK-u 7. jula 2025. godine. U zahtevu se navode lična imena 31 lica, adrese i brojevi biračkih mesta u Zaječaru na kojima su glasali. Pored toga, Uglješa Đuričković, kandidat za gradonačelnika Zaječara ispred liste "Promena u koju verujemo", objavio je spisak biračkih mesta na kojima su birači glasali, a za koje se navodi da imaju prebivalište na Kosovu i Metohiji.

Nova saznanja o stanju biračkog spiska Zaječara, tj. o činjenicama da se u evidenciji nalaze mrtve osobe, interno raseljeni i drugi građani bez neophodne prijave prebivališta u tom gradu javnost je dobila 21. jula kada su mediji³⁰ objavili zapisnik o vanrednom inspekcijskom nadzoru Ministarstva za državnu upravu i lokalnu samoupravu.

5. Izveštaj o posmatranju predizborne kampanje

Izveštaj o toku kampanje je pripremljen na osnovu 700 izveštaja Crtnih posmatrača i razgovora sa više od 50 osoba iz Kosjerića i Zaječara, uz svakodnevno praćenje i analizu procesa organizovanja izbora.

²⁹ Prigovor sa zahtevom koji podnet GIK-u Zaječar 7. jula 2025: <https://link.crta.rs/v3>

³⁰ N1 saznaje: U biračkom spisku u Zaječaru preminuli, interno raseljeni i birači bez prebivališta: <https://link.crta.rs/v4>

Izborna kampanja u Kosjeriću i Zaječaru vođena je u uslovima izrazite neravnopravnosti izbornih aktera, koja se ogledala u ozbiljno narušenoj institucionalnoj neutralnosti i rasprostranjenosti klijentelizma i političkih pritisaka na birače.

5.1. Nosilac liste koji nije i kandidat

Izborni okvir u Srbiji omogućava da ime lica koje nije kandidat na izborima može da se nađe u nazivu liste, što stranke vlasti obilato koriste kako bi izbrisale granicu između države i partije, dovele birače u zabludu o nivou izbora i obesmislele njihov karakter. Tako je dodavanje imena predsednika Republike Srbije u naziv svih izbornih lista vlasti na svim izbornim nivoima, a na kojima osoba koja obavlja ovu funkciju nikako ne može učestvovati, jedno od glavnih obeležja izbora u Srbiji u protekloj deceniji. **Efekat zloupotrebe pre svega je vidljiv u marketinškoj obmani koja izborima – od lokalnih do parlamentarnih – daje karakter predsedničkih.**

I na lokalnim izborima u Zaječaru i Kosjeriću, upravo se predsednik Srbije vodio kao nosilac liste - *Ne damo Srbiju - Aleksandar Vučić*. Dodatno, kampanja vlasti na ovim lokalnim izborima odvijala se paralelno sa nacionalnom, u kojoj je predsednik, pod istim sloganom, takođe stapao svoju funkciju sa državom i strankom i tako generisao nepoštenu izbornu prednost za lokalne liste.

Ova praksa, koja predstavlja manipulaciju i izigravanje zakona, jeste i u koliziji sa međunarodnim standardima na koje se država Srbija obavezala (OEBS Dokument iz Kopenhagena, 1990, stav 5.4). ODIHR preporučuje jasnu distinkciju između državnih funkcija i izborne kampanje, kako bi se obezbedila fer konkurencija među kandidatima i sprečilo zloupotrebljavanje javnih resursa i autoriteta države u političke svrhe.

Na lokalnim izborima u Kosjeriću predstavnik opozicione liste je postavio ovo pitanje i kada se radi o korišćenju imena države Srbije u nazivu liste vladajuće stranke podnevši prigovor izbornoj komisiji. Vlada Republike Srbije, od koje je opštinska izborna komisija tražila informaciju o pristanku da se "Srbija" koristi u nazivu liste, svoju saglasnost je dostavila.

5.2. Tok izborne kampanje

Intenzivnom medijskom propagandom vlast je generisala netrpeljivost prema studentima i neistomišljenicima³¹, istovremeno promovišući "nacionalni" slogan obe lokalne liste: *Ne damo Srbiju - Aleksandar Vučić*.

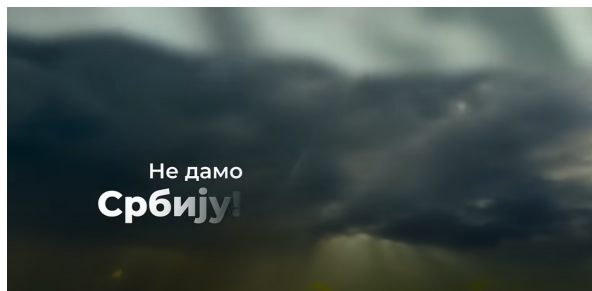
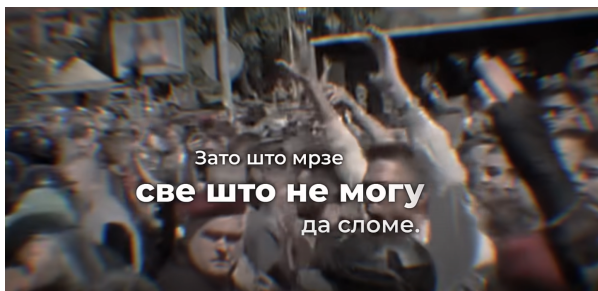
Na delu je ponovo viđeno brisanje granica između države, stranke i predsednika Srbije. Glavne propagandne poruke, emitovane u udarnim terminima televizija s nacionalnom pokrivenošću

³¹ "Mesecima smo žrtve obojene revolucije. Svakodnevnim blokadama zaustavili su normalan život i ekonomski razvoj Srbije. Nasiljem su hteli da nas uplaše. Nisu uspeali. Sa druge strane je ogromna većina patriota, poštenih ljudi koji se nisu predali...Srbija želi da uči. Srbija hoće da radi. Srbija mora da se razvija. Zato nastavljamo borbu za modernu, uspešnu, slobodnu i nezavisnu Srbiju. To su ciljevi koje ćemo ostvariti zajedno. Vreme je da Srbija ustane i snažno krene napred. Slavimo uspehe. Ne damo Srbiju! 17. maja. u centru Niša.", TV Pink, 14, 15. i 16. maj u periodu oko 19.30h, YouTube, Deblokada, 1. maj 2025, <https://link.crt.rs/ug>

(Pink, Prva i B92), potpisivao je Centar za društvenu stabilnost, akter koji formalno nije učestvovao u izborima. Posmatračka misija Crte zabeležila je najmanje 70 emitovanja datog obmanjujućeg političkog oglašavanja, u periodu od raspisivanja izbora, dok je taj broj daleko veći uzimajući u obzir i period pre zvaničnog početka kampanje kada su dati reklamni spotovi počeli da se prikazuju na televizijama sa dozvolom za nacionalno pokrivanje.

Crta je zbog velikog broja obmanjujućih reklamnih priloga, već u periodu pre zvaničnog početka izborne kampanje, podnela četiri prijave REM-u, dok je zbog nastavka emitovanja istih reklamnih priloga nakon raspisivanja izbora podnela još tri prijave. Odluke po Crtinim prijavama nisu donete budući da je mandat članovima Saveta REM-a po zakonu prestao u novembru 2024. godine i da do danas, uprkos zakonskim obavezama, nije sproveden izbor njegovih novih članova. Međutim, u izveštaju Stručne službe REM-a konstatovano je da su pružaoci medijskih usluga povredili svoje zakonske obaveze koje se odnose na političko oglašavanje u periodu pre raspisivanja izbora, dok povodom prijave iz izborne kampanje Stručna služba još uvek nije donela izveštaj.

Primeri iz programskog sadržaja kojim je tokom izborne kampanje plasirano obmanjujuće političko oglašavanje, potpisan oglašivač: Centar za društvenu stabilnost

Na atmosferu izborne kampanje snažno su uticali Studenti u blokadi višemesečnim prisustvom među građanima u celoj zemlji, kroz inicijative poput "Student u svakom selu", ali i kampanjom od vrata do vrata za povećanje odziva birača u Kosjeriću i Zaječaru i zahtevom za raspisivanje vanrednih parlamentarnih izbora na republičkom nivou.

U Kosjeriću su studenti podržali jedinstvenu opozicionu izbornu listu. U Zaječaru su pojedine opozicione liste uskladile poruke svoje kampanje sa studentskim zahtevima i time su lokalni izbori dobili širi značaj – kao deo zajedničkog napora za promenu društvenog i političkog kursa u zemlji. Propagandni napadi vlasti stoga su usmereni na "blokadere" (*prim. aut.* uvredljivi izraz vlasti za Studente u blokadi i sve koji ih podržavaju), koje u javnom prostoru najviši državni zvaničnici i najuticajniji mediji, uključujući i Javni medijski servis RTS, mesecima predstavljaju kao rušitelje Srbije, aktere "obojene revolucije", pa čak i kao "teroriste", "fašiste" i "naciste".

Kampanju na terenu dominantno je obeležilo **intenzivno prisustvo najviših državnih funkcionera**, koji su kroz paralelne državne i stranačke aktivnosti zamagljivali granicu između države i partije. Uočeni su i **raznovrsni pritisci** na zaposlene u javnom sektoru i ranjive grupe, uključujući selektivnu pomoć, zloupotrebu ličnih podataka i političku razmenu pristupa javnim

resursima. U takvom ambijentu, **političke tenzije i govor mržnje** dodatno su eskalirali, uz fizičke napade, javne diskreditacije i nekažnjivost pristalica vlasti.

5.3. Pregled aktivnosti izbornih lista na terenu

Liste vladajuće stranke *Ne damo Srbiju – Aleksandar Vučić* promovisale su teme infrastrukture, privrede (i poljoprivrede) i socijalne politike. Svoju listu i kandidate vladajuća lista promovisala je putem štandova, obilazaka domaćinstava u kojima su angažovani aktivisti iz drugih gradova, promotivnih spotova, objava i saopštenja na društvenim mrežama, medijskih nastupa, kao i kroz prisustvo i organizaciju lokalnih manifestacija.

U porukama liste *Ujedinjeni za Kosjerić* preovladavala je tema važnosti izbora i pitanja izbornih uslova, potom ekologija i pitanje rudarenja u zapadnoj Srbiji, infrastruktura, poljoprivreda i korupcija. Kampanja liste *Ruska stranka – Srbija u Briksu! Slobodan Nikolić* nije zabeležena.

Slične teme bile su u fokusu zaječarskih opozicionih lista. Lista *Promena u koju verujem - Uglješa Đuričković - Dragana Rašić* najviše pažnje posvetila je pitanju ekologije i posledica rudarenja u Zaječaru, infrastrukture i korupcije. Isticana je i važnost tema obrazovanja, sporta i kulture. Infrastruktura, ekologija, korupcija, kultura i zdravlje se izdvajaju i u kampanji liste *Ujedinjeni za spas Zaječara - Miladin Krstić - Mirko Jelenković*. Te liste su usklađivale političke poruke s aktuelnim društvenim kontekstom, oslanjajući se na energiju studentskih blokada i protesta, naglašavajući značaj lokalnih izbora kao dela šire borbe za demokratske promene u Srbiji. Promocija ovih lista odvijala se kroz terenske aktivnosti – kampanju “od vrata do vrata”, štandove, posete selima, tribine, kao i putem društvenih mreža i TV nastupa.

U kampanji *Dr Nenad Ristović - domaćinski za Zaječar* bile su prisutne teme zdravlja, ekologije, privrede i kulture, dok je ekologija bila dominantna u kampanji liste *Ivica Dačić - SPS - Odlučno za Zaječar*. Štandovi lista *Koalicija za istočnu Srbiju - Saša Radulović Grljanac, Mi Snaga naroda, prof. Dr Branimir Nestorović - Grad Zaječar, Srpski liberali - Da se struka pita - Vladimir Kovačević* takođe su se mogli videti u Zaječaru, kao i drugi vidovi stranačke promocije - obilazak domaćinstava, deljenje flajera, promocija preko razglasa sa vozila i slično.

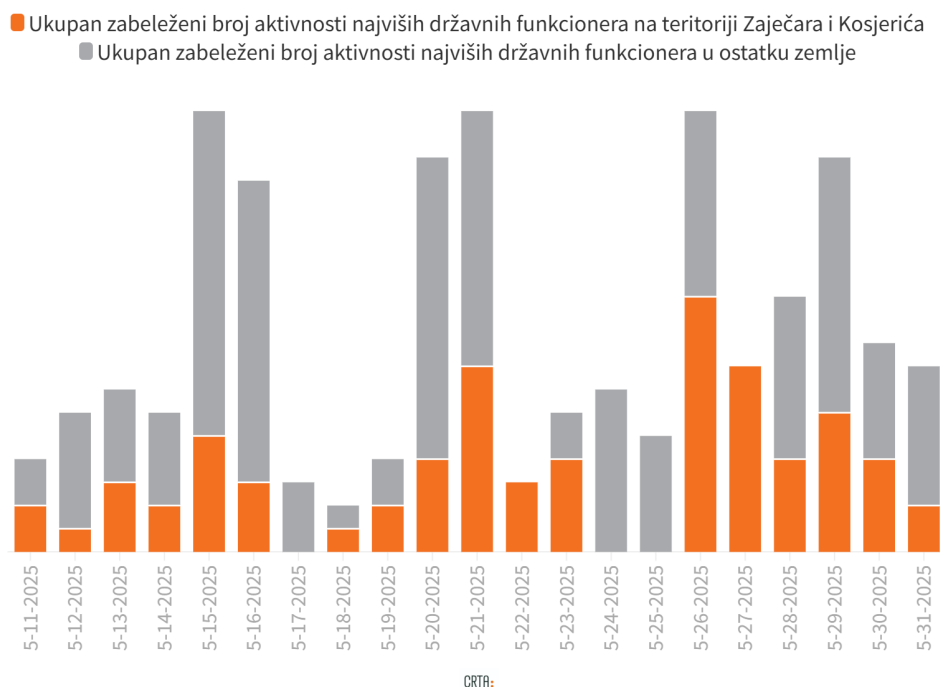
5.4. Zamagljivanje institucionalnih granica i državna podrška kao stranački kapital

Promocija izborne liste stranke na vlasti zasnivala se na isticanju uspeha lokalne vlasti i državne podrške, pri čemu se **politički kapital lokalnih i republičkih funkcionera koristio za legitimisanje stranačke liste**. Tokom posmatranog perioda, u Zaječaru i Kosjeriću zabeležene su brojne posete, često dvodnevne, najviših državnih funkcionera, koje su koristili i za stranačke

aktivnosti (prisustvo na štrandovima³², učešće na proslavama³³) i za državne aktivnosti³⁴, ponekad bez jasne razlike u kapacitetu u kojem nastupaju³⁵.

U poslednje približno tri nedelje maja, u okviru 77 aktivnosti zabeleženo je 90 pojavljivanja najviših državnih funkcionera. Drugim rečima, u tom periodu, više od trećine zabeleženih aktivnosti najviših funkcionera u celoj državi odigravalo se na manje od dva procenta njene teritorije³⁶.

Ukupan zabeleženi broj aktivnosti najviših državnih funkcionera na izbornim teritorijama i u ostatku zemlje po danima u poslednje tri nedelje maja 2025. godine

U aktivnostima na prostoru Zaječara i Kosjerića primećeno je više od 30 najviših državnih funkcionera - 12 ministara, predsednica Skupštine, predsednik Republike i članovi njegovog kabineta, državni sekretari, pomoćnici i savetnici ministara, direktori republičkih fondova za penzijsko i invalidsko i zdravstveno osiguranje, itd. Najviše zabeleženih učešća u aktivnostima

³² Instagram, SNS Kosjerić, 23. maj 2025, <https://link.crtarsd>

³³ Instagram, Siniša Mali, 22. maj 2025, <https://link.crtarse>

³⁴ Instagram, Đorđe Milićević, 12. maj 2025, <https://link.crtarssj>

³⁵ Instagram, SNS Kosjerić, 27. maj 2025, <https://link.crtarsv6>

³⁶ Površina Srbije, prema sajtu Vlade Republike Srbije, iznosi 88499 km², dok su površine Kosjerića i Zaječara 359 km² i 1069 km², te zbir njihovih površina iznosi 1,61% površine Srbije.

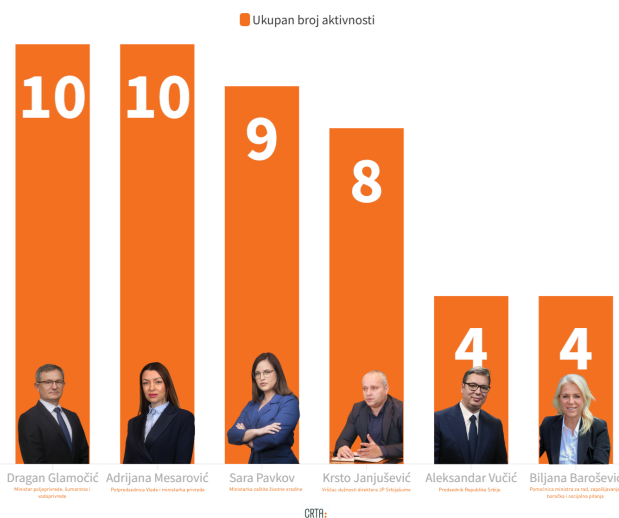
Vlada Republike Srbije, "Upoznajte Srbiju", <https://link.crtars/tx>

Opština Kosjerić, "O opštini Kosjerić...", <https://link.crtars/ty>

Grad Zaječar, "Geografske karakteristike", <https://link.crtars/tz>

imali su ministri Glamočić³⁷, Mesarović³⁸ i Pavkov³⁹, te vršilac dužnosti direktora JP Srbijašume Janjušević⁴⁰. Izbor resora čiji su predstavnici bili najprisutniji u kampanji — životna sredina, privreda, poljoprivreda i javna preduzeća — jasno oslikava preklapanje institucionalnog i partijskog interesa u targetiranju tema i ciljnih grupa koje su bile u fokusu lokalnih kampanjskih poruka, čime se produbljuje utisak o pristrasnoj ulozi države u korist vladajuće stranke.

Najviši državni funkcioneri sa najvećim brojem zabeleženih aktivnosti na području Zaječara i Kosjerića u periodu u periodu od 8. do 31. maja 2025. godine

Paralelno sa intenzivnim aktivnostima najviših državnih funkcionera u Zaječaru i Kosjeriću **intenziviran je rad javnih službi i lokalne uprave** – pojačana je infrastrukturna dinamika, uz započete ili ubrzane radove na asfaltiranju puteva⁴¹, uređenju komunalne infrastrukture⁴² i rešavanju dugogodišnjih lokalnih problema⁴³. Po svedočenjima građana, pojedine intervencije,

³⁷ Prisustvo ministra Glamočića u Zaječaru i Kosjeriću zabeleženo je u sedam dana ovog perioda. Tokom svojih poseta, najčešće je obilazio poljoprivredna domaćinstva, ali je učestvovao i u čišćenju deponije, te prisustvovao velikim stranačkim skupovima.

Instagram, dr Vladimir Videnović, 27. maj 2025, <https://link.cрта.rs/u0>

Instagram, Sara Pavkov, 26. maj 2025, <https://link.cрта.rs/u1>

Instagram, SNS Kosjerić, 31. maj 2025, <https://link.cрта.rs/u2>

³⁸ Ministarka Mesarović najvećim delom je posećivala firme, često govoreći o državnim subvencijama i programima podrške, ponekad i pozivajući da se na izborima glasa za listu broj 1, a u njenim aktivnostima našlo se i gostovanje na lokalnoj televiziji, i učešće u velikim stranačkim skupovima.

Instagram, Ministarstvo privrede, 26. maj 2025, <https://link.cрта.rs/u3>

Instagram, Adrijana Mesarović, 13. maj 2025, <https://link.cрта.rs/u4>

Instagram, Adrijana Mesarović, 30. maj 2025, <https://link.cрта.rs/u5>

³⁹ Ministarka Pavkov za samo dva uzastopna dana imala je u zbiru devet različitih aktivnosti na izbornoj teritoriji, pet 26. maja u Zaječaru i četiri 27. maja u Kosjeriću. Sem čišćenja deponije u kom je učestvovala zajedno sa ministrom Glamočićem, njene aktivnosti su uključivale obilaske ustanova, kućnu posetu, posetu Gradskom odboru stranke...

Instagram, Sara Pavkov, 27. maj 2025, <https://link.cрта.rs/u6>

Instagram, Sara Pavkov, 26. maj 2025, <https://link.cрта.rs/u7>

Instagram, Sara Pavkov, 26. maj 2025, <https://link.cрта.rs/u8>

⁴⁰ Vršilac dužnosti direktora JP Srbijašume Krsto Janjušević u Kosjeriću se mogao videti na stranačkim štandovima, u posetama i razgovorima sa građanima, na sastanku sa ministarkom privrede, u obilascima radova na putevima...

Instagram, SNS Kosjerić, 11. maj 2025, <https://link.cрта.rs/sn>

Instagram, Krsto Janjušević, 11. maj 2025, <https://link.cрта.rs/so>

Instagram, SNS Kosjerić, 15. maj 2025, <https://link.cрта.rs/sp>

Instagram, SNS Kosjerić, 16. maj 2025, <https://link.cрта.rs/sq>

⁴¹ Instagram, SNS Kosjerić, 22. maj 2025, <https://link.cрта.rs/sk>

⁴² Instagram, SNS Kosjerić, 27. maj 2025, <https://link.cрта.rs/v7>

⁴³ Instagram, SNS Kosjerić, 23. maj 2025, <https://link.cрта.rs/sm>

posebno u udaljenijim ruralnim naseljima, dolazile su posle višedecenijskog zanemarivanja, što je dodatno **pojačavalo percepciju direktne veze između državne intervencije i podrške stranci na vlasti**.

Značajno prisustvo državnih i stranačkih funkcionera u kampanji, zajedno sa fokusom na predstavljanje državnih projekata kao zasluga stranke, nastavilo je praksu **zamagljivanja granica između države i stranke**⁴⁴, kao i **transformaciju lokalnih izbornih poruka u deo šireg nacionalnog političkog narativa** – što je posebno bilo izraženo na lokalnim izborima održanim u decembru 2023. godine.⁴⁵

U okviru promotivnih aktivnosti vladajuće liste zabeležena je i **upotreba prostora i obeležja javnih ustanova**. Tako su, na primer, snimljena dva promotivna video-materijala⁴⁶ – jedan u prostorijama osnovne škole, uz intervju sa direktorkom ustanove, a drugi u dvorištu vrtića. Snimljen je i promotivni video-materijal⁴⁷ u kome se pojavljuje vozilo Hitne pomoći, ispred Doma zdravlja. **Takva upotreba javnih ustanova u promotivne svrhe doprinosi narušavanju njihove političke neutralnosti i podriva poverenje u institucionalnu autonomiju**. Takođe, u izradi promotivnih video-materijala zabeležena je i **upotreba državne funkcije** – poziv da se glasa za kandidata vladajuće stranke koji implicitno upućuje državni sekretar Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, kao i eksplicitan poziv zamenika gradonačelnika Zaječara i prvog na listi vladajuće stranke za podršku na izborima, upućen članovima lovačkih udruženja kojima je tokom iste posete ministar poljoprivrede uručio ključeve vozila.⁴⁸

Tokom poseta obema opštinama najviši državni funkcioneri koristili su subvencije i programe podrške kao adut u političkim porukama biračima⁴⁹, dok je lokalna vlast u promotivnim video-materijalima te iste programe predstavljala kao sopstveni uspeh⁵⁰. Na taj način, državna sredstva su stavljena u funkciju izborne promocije, čime je dodatno narušena granica između javnog interesa i partijskog delovanja.

5.5. Kampanja u senci prinude: selektivna pomoć i kontrola ranjivih grupa

Osim zamagljivanja institucionalnih granica, kampanju vladajuće liste obeležili su i **klijentelistički obrasci ponašanja**, usmereni pre svega ka ranjivim grupama građana.

⁴⁴ Poseban primer zamagljivanja granica države i stranke vidljiv je kroz delovanje Miloša Vučevića, koji je učestvovao u aktivnostima koje imaju pojave odlike državne funkcije, iako u tom trenutku nije imao nijednu državnu funkciju i bio je samo predsednik stranke - obilazio je radove na putevima, posećivao preduzeća i pojedince, predsednik opštine mu je tokom posete "podnosio izveštaj" o tome šta je u opštini urađeno u prethodnom periodu...

Instagram, Miloš Vučević, 16. maj 2025, <https://link.crta.rs/sr>

Instagram, Miloš Vučević, 22. maj 2025, <https://link.crta.rs/ss>

Instagram, SNS Kosjerić, 16. maj 2025, <https://link.crta.rs/v8>

⁴⁵ Crta, "Završni izveštaj Posmatračke misije Crte", 14. februar 2024, <https://link.crta.rs/v0>

⁴⁶ Instagram, dr Vladimir Videnović, 20. Maj 2025, <https://link.crta.rs/sv>

Instagram, dr Vladimir Videnović, 18. Maj 2025, <https://link.crta.rs/sw>

⁴⁷ Instagram, SNS Kosjerić, 25. maj 2025, <https://link.crta.rs/sx>

⁴⁸ Spot koji prikazuje uručenje ključeva vozila predstavniku lokalnog lovačkog udruženja objavljen na Instagram stranici SNS Zaječar 16. maja 2025. godine obrisao je u skladu sa rešenjem Agencije za sprečavanje korupcije donetom po prijavi Crte.

Crta, "Spotovi SNS mimo zakona" <https://link.crta.rs/v9>

⁴⁹ Instagram, Milica Đurđević Stamenkovski, 21. maj 2025, <https://link.crta.rs/sz>

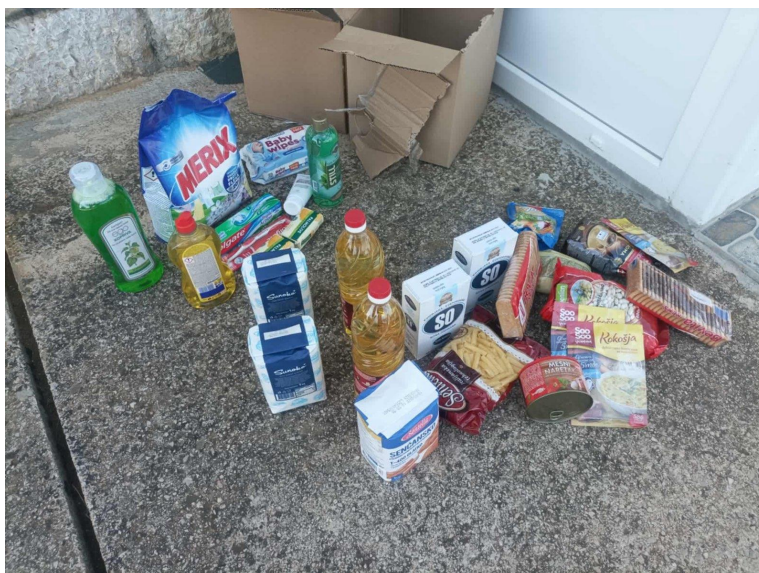
⁵⁰ Instagram, SNS Zaječar, 10. maj 2025, <https://link.crta.rs/t0>

Zabeležena je podela paketa (sa osnovnim namirnicama, belom tehnikom⁵¹, mobilnim telefonima⁵²...), često ka socijalno ugroženim domaćinstvima, korisnicima socijalne pomoći, domovima penzionera i staračkim domovima, porodicama sa više dece, kao i meštanima ruralnih naselja.

S tim u vezi, pojavili su se **navodi o zloupotrebi podataka o ličnosti iz baza javnih ustanova** poput centara za socijalni rad i penzionih fondova. Posmatračka misija Crte je prvi put otkako posmatra izbora zabeležila svedočenja građana da su se **stranački aktivisti lažno predstavljali kao službenici gradskih institucija** pri prikupljanju podataka o članovima domaćinstva, kontaktima i političkim preferencijama. Zabeležen je i slučaj da su se stranački aktivisti predstavljali kao predstavnici jedne nevladine organizacije. Ti novi oblici manipulacije, usmereni na obmanu građana i prikriveno prikupljanje osetljivih podataka, čine građane još ranjivijim spram političkih zloupotreba.

Instrumentalizacija lokalnih institucija i programa podrške vidljiva je i u zahtevima gradske uprave građanima da učestvuju u promotivnim aktivnostima – npr. osoba koja je koristila subvenciju za energetska efikasnost pitana je, osim o zadovoljstvu konkretnom uslugom, i o tome da li podržava vladajuću listu. Zabrinjavajući je i slučaj iz jednog zaječarskog sela gde su deci iz folklorne sekcije u školi deljeni paketi u okviru političke promocije.

Sadržaj paketa deljenih u kosjerićkim selima (Izvor: Crtin posmatrač, fotografija napravljena 15. maja 2025. godine)

5.6. Politička lojalnost kao valuta pristupa pravima i resursima

⁵¹ Objava o dodeli dodeli već mašine petočlanoj socijalno ugroženoj porodici objavljena na Instagram stranici SNS Zaječar 11. maja 2025. godine obrisana je u skladu sa rešenjem Agencije za sprečavanje korupcije donetom po prijavi Crte.

Crta, "Spotovi SNS mimo zakona" <https://link.crta.rs/v9>

⁵² Instagram, Miloš Vučević, 17. maj 2025, <https://link.crta.rs/t2>

Uoči izbora, stvorena je atmosfera u kojoj su politička lojalnost i izborna podrška postali uslov za pristup radnim mestima, socijalnim uslugama i drugim oblicima institucionalne podrške, što ukazuje na kontinuitet obrasca političke razmene karakteristične za prethodne izborne cikluse.

Pritisci su posebno bili izraženi prema zaposlenima u javnom sektoru, koji su, po više svedočenja, bili u obavezi da obezbede glasove za stranku na vlasti, ali i da sami glasaju za nju. Na primer, radnici JKP u Zaječaru svedočili su da su bili primorani da daju potpis podrške za kandidaturu vladajućoj stranci ne bi li zadržali posao, dok su zaposleni JKP u Kosjeriću bili prinuđeni da učestvuju u promociji liste na štandovima.

U fokusu kampanje vladajuće liste bile su i romske zajednice, naročito u Zaječaru. U vezi s paketima pomoći i različitim uslugama koje su pružane biračima romske nacionalnosti, postoje indicije o zloupotrebi javnih resursa. Sakupljena su svedočenja o **organizovanim mehanizmima kupovine glasova posredstvom organizacija formalno posvećenih zaštiti prava te manjine**.

Iako su zaposleni u javnom sektoru i pripadnici romske zajednice bili među najizloženijima, pritisci su usmeravani i na druge grupe građana, uključujući roditelje dece u sportskim i kulturnim udruženjima, korisnike lokalnih subvencija i žitelje ruralnih područja. Zabeleženo je da je roditeljima dece koja treniraju karate u Zaječaru vlasnik kluba rekao da bi klub mogao da dobije bolje uslove za rad ukoliko bi oni podržali kandidata vladajuće stranke, uz napomenu da je takav zahtev došao iz lokalnog sportskog saveza^{53, 54}. Pritisci su bili usmereni i na članove kulturno-umetničkih društava, pa je tako zabeleženo da je članovima društva 'Zvezdan' prećeno da će tradicionalna manifestacija 'Sabor kosovskih Srba' biti ukinuta ukoliko ne prisustvuju mitingu Aleksandra Vučića.

Indikacije o klijentelističkim praksama i kupovini glasova potvrđene su svega dva dana nakon održanih izbora, kada je jedna stanovnica sela Grljan javno svedočila da joj je ponuđena novčana nadoknada u iznosu od 3.000 dinara u zamenu za glas na izborima. Prema njenim navodima, ista ponuda je upućena i drugim građanima, a ukupno se pominje brojka od oko stotinu osoba iz Zaječara koji su na ovaj način bili targetirani.⁵⁵

⁵³ Tekst poruke koja je upućena roditeljima na Viber grupi (snimak ekrana prosleđen je Crti 21. maja 2025. godine):

"POJAŠNJENJE SITUACIJE OKO VLADE:

Imamo priliku da za klub obezbedimo bolje uslove, neka sredstva za kupovinu neke opreme ili majici itd. Rečeno je u sportskom savezu da ukoliko imamo roditelje koji podržavaju Vladu, sastavimo spisak i predamo i na osnovu istog će klub dobiti pomoć. Stvar je prosta, ako već imamo ljude koji će glasati za Vladu zašto ne bi iskoristili priliku i pomogli klub, kupili deci nešto od opreme. Koliko toliko.. Treba iskoristiti. Znači nikakvo moranje već na osnovu vlastitih ubeđenja. Ovo pišem jer me je par vas pitalo o čemu se radi pa eto da pojasnim. Hvala unapred i onima koji su se javljaju i svima ostalima koji nisu... pomažete i meni i klubu na taj način... Olakšavate nam rad."

⁵⁴ Oblast sporta inače je i pred ove izbore bila polje za predizborne aktivnosti. Sem nuđenja boljih uslova za sportski klub u zamenu za glas, sportska oprema poklanjana je osnovnim školama, a fudbalska utakmica finala Kupa Srbije, odigrana u Zaječaru, iskorišćena je za izradu promotivnih video-materijala koji predstavljaju uspehe republičke i lokalne vlasti.

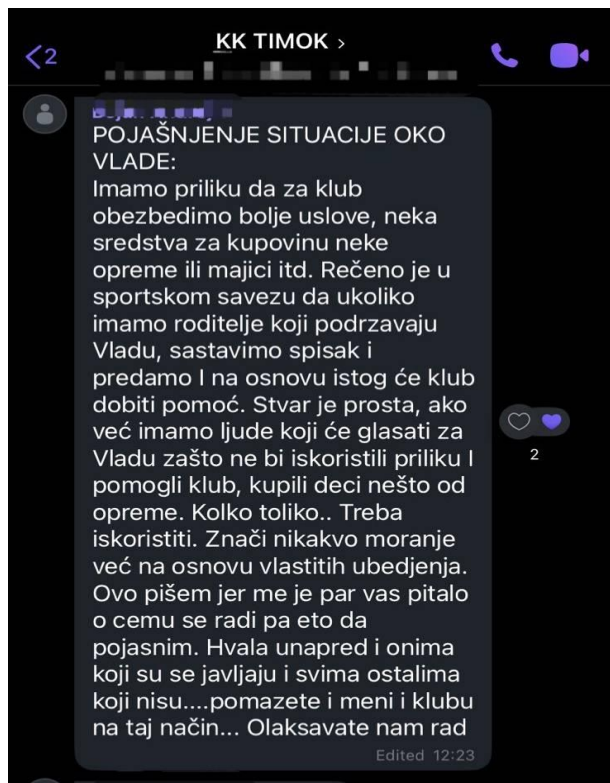
Instagram, Marko Kešelj, 23. maj 2025, <https://link.crt.rs/t3>

Instagram, dr Vladimir Videnović, 25. maj 2025, <https://link.crt.rs/t4>

Instagram, dr Vladimir Videnović, 22. maj 2025, <https://link.crt.rs/t5>

⁵⁵ Danas, 10. 6. 2025, *Građanka Zaječara o kupovini glasova od strane SNS: Preko sto ljudi nije dobilo novac*, <https://link.crt.rs/v5>

Preписка na grupi karate kluba u Zaječaru
(Izvor: Posmatrač Crte, fotografija primljena 21. maja 2025. godine)

5.7. Političke tenzije, negativna kampanja i pozivi na nasilje

Kampanju za lokalne izbore u Kosjeriću i Zaječaru obeležila je atmosfera normalizovanja političkih tenzija, podsticanja nasilja i neprimerene komunikacije, pre svega prema opozicionim listama, njihovim kandidatima, studentima, aktivistima i novinarima. Nisu birana sredstva da se naruši kredibilitet političkih protivnika i pojača polarizacija u javnosti.

Negativna kampanja bila je naročito intenzivna u Zaječaru gde je samo u periodu od 8. do 31. maja zabeležen **71 slučaj diskreditacije opozicionih kandidata, studenata, aktivista i novinara, uključujući i verbalne i fizičke napade.** Najaktivnija je stranica Zaječarski blok⁵⁶ koja targetira političke protivnike vladajuće stranke i aktiviste, najčešće listu i nosioce liste *Promena u koju verujemo*⁵⁷, a osim njih u manjoj meri i kandidate liste *Ujedinjeni za spas Zaječara*. U Kosjeriću su predmet diskreditacije bili kandidati liste *Ujedinjeni za Kosjerić* i studenti.⁵⁸ U Zaječaru su primećeni plakati sa fotografijama predstavnika opozicionih stranaka,

⁵⁶ Sadržaje ove stranice dalje su delili ne samo SNS profili, aktivisti i funkcioneri sa područja Zaječara, već i sa drugih teritorija - Čačka, Vrnjačke banje, Šapca, beogradske Palilule i Zvezdare....

Instagram, Zaječarski blok, <https://link.crta.rs/tj>

⁵⁷ Na dnevnom nivou beležena je jedna ili više objava sa elementima negativne kampanje koja targetira listu i kandidate liste *Promena u koju verujemo*.

⁵⁸ Instagram, SNS Kosjerić, 24.maj 2025, <https://link.crta.rs/tk>

uz poruke koje ih diskredituju i prikazuju u izrazito negativnom svetlu. Iako su izbori bili lokalnog karaktera, sadržaj ovih plakata je prenosio obrasce i retoriku tipičnu za nacionalnu političku konfrontaciju, čime su tenzije sa nacionalnog nivoa dodatno prenete i produbljene na lokalnoj sceni.

Negativna kampanja u Zaječaru (Izvor: Crtin posmatrač, fotografija napravljena 30. maja 2025. godine)

Atmosfera ne samo nekažnjivosti, već i promocije nasilja i nasilnika kao “junaka”⁵⁹ koja je evidentna u čitavom društvu, pretila se i u predizbornu kampanju⁶⁰. Tokom posete Miloša

Instagram, Kosjerićani, 24. maj 2025, <https://link.crta.rs/tl>

⁵⁹ N1, “Ko su “junaci” na čije oslobađanje pozivaju Vučić i Vučević: Palicama devojci dislocirali vilicu, zbog njih pala vlada”, 22. maj 2025, <https://link.crta.rs/sf>

⁶⁰ I u periodu koji je prethodio početku kampanje zabeležen je jedan incident, na teritoriji Zaječara, u kome je odbornik i potpredsednik Gradskog odbora SNS Zaječar Neli Nikolić napao učesnike protestne vožnje. Iako su protiv napadača podnete krivične prijave, on je na izbornoj listi svoje stranke.

N1, “VIDEO Odbornik i potpredsednik Gradskog odbora SNS Zaječar fizički napao demonstrante u protestnoj vožnji”, 25. mart 2025, <https://link.crta.rs/t6>

Vučevića Kosjeriću, napadnut je snimatelj televizije N1 Marjan Vučetić.⁶¹ Po izjavi Vučetića, više osoba koje je predvodio predsednik mesne zajednice Ljubiša Knežević, udaralo ga je naočigled svih prisutnih, psovalo, nazivalo izdajnikom i stranim plaćenikom. Niko od prisutnih nije reagovao na napad, pa ni Vučević. Vučetiću je u policiji rečeno da je napadač identifikovan i da će biti priveden, a MUP je zatim izdao i saopštenje u kojem se kaže da će protiv Kneževića biti podneta krivična prijava.⁶² Međutim, u nastavku skupa u danu napada, napadač je nastavio da sedi pod šatorom za istim stolom s glavnim gostom - Vučevićem.⁶³ Takođe, prilikom posete Ane Brnabić Kosjeriću, nekoliko dana kasnije, napadač je bio u njenom društvu na stranačkom štandu.⁶⁴ I nedelju dana posle toga, Ljubiša Knežević je ponovo fizički nasrnuo – ovaj put na lokalnog aktivistu Aleksu Pavlovića.⁶⁵ SNS Kosjerić demantovao je da je predsednik mesne zajednice odgovoran za napad⁶⁶.

U Zaječaru su novinari N1 i Glasa Zaječara fizički napadnuti i udaljeni sa skupa kojem je prisustvovao Aleksandar Vučić, pri čemu je jednom od novinara i oduzet telefon.⁶⁷ Vladajuća stranka je, pak, prijavila jedan incident za koji je tvrdila da je politički motivisan napad na njihove članove – kandidat iz Zaječara saopštio je da su radnici koji rade na asfaltiranju puteva fizički napadnuti zato što su članovi vladajuće stranke.⁶⁸ Međutim, medijski izveštaji o ovom događaju, čak i prvobitni u tabloidima, nisu sadržali političku komponentu,⁶⁹ a taj isti kandidat je samo nekoliko dana kasnije izjavio da je kampanja bila fer i korektna i da "nije bilo nekih neželjenih događaja"⁷⁰.

Posebno zabrinjava činjenica da su u incidentima i verbalnim sukobima učestvovala i neformalne grupe i formacije koje su ostavljale utisak "batinaša" a čije delovanje nije transparentno – nije jasno po čijem nalogu nastupaju niti u čije ime postupaju – ali je nesporno da su bile prisutne na svim značajnijim skupovima i događajima, gde su aktivno učestvovala u napadima i zastrašivanju novinara, građana, studenata i drugih aktera, dodatno pojačavajući atmosferu tenzije i straha u javnom prostoru.

Danas, "Novinar Miljko Stojanović iz Zaječara: Dva meseca nakon što me je napao SNS funkcioner, dobio sam prekršajni nalog jer nisam imao ličnu kartu", 26. maj 2025, <https://link.crta.rs/t7>

⁶¹ Danas, "Snimatelj N1 za NUNS: Osoba koja je započela napad je predsednik mesne zajednice u selu Makovište", 16. maj 2025, <https://link.crta.rs/t8>

Danas, "UNS osudio napad na snimatelja N1; Snimatelj: Udarali su me po leđima", 16. maj 2025, <https://link.crta.rs/t9>

⁶² N1, "Identifikovan napadač na ekipu N1, MUP podnosi krivičnu prijavu", 16. maj 2025, <https://link.crta.rs/ta>

⁶³ Nova, "Pogledajte: Vučević za istim stolom u šatoru sa napadačem na snimatelja N1 FOTO", 17. maj 2025, <https://link.crta.rs/tb>

⁶⁴ N1, "Napadač na snimatelja N1 u društvu Ane Brnabić u Kosjeriću", 23. maj 2025, <https://link.crta.rs/tc>

⁶⁵ Danas, "Aktivista iz Kosjerića za Danas: Kako ga je napao član SNS, koji je prethodno udario snimatelja N1?", 30. maj 2025, <https://link.crta.rs/to>

⁶⁶ Instagram, SNS Kosjerić, 30. maj 2025, <https://link.crta.rs/tn>

⁶⁷ Glas Zaječara, "Napad pristalica SNS na ekipu N1 i novinara „Glasa Zaječara“ u Jelašnici", 30. maj 2025, <https://link.crta.rs/ua>
NUNS, "NUNS: Napadi na novinare tokom izveštavanja u Jelašnici i Grljanu su direktan udar na medijske slobode", 30. maj 2025, <https://link.crta.rs/ub>

⁶⁸ Instagram, SNS Zaječar, 25. maj 2025, <https://link.crta.rs/td>

⁶⁹ N1, "MUP: Uhapšen osumnjičeni da je pretio meštanim da će ih izbosti, jednog ugrizao za nadlakticu", 25. maj 2025, <https://link.crta.rs/te>

Alo, "SILEDŽIJA IZ ZAJEČARA NOŽEM PRETIO PUTARIMA, PA JEDNOG UGRIZAO ZA NADLAKTICU! Policija ga uhapsila posle incidenta", 25. maj 2025, <https://link.crta.rs/tf>

⁷⁰ Instagram, dr Vladimir Videnović, 31. maj 2025, <https://link.crta.rs/tm>

6. Izveštaj o posmatranju izbornog dana u Kosjeriću i Zaječaru

Do nalaza o kvalitetu izbornog dana, Posmatračka misija Crte došla je na osnovu izveštaja akreditovanih posmatrača Crte i njenog udruženja Građani na straži. Na izborni dan više od 400 posmatrača bilo je raspoređeno na biračka mesta i ispred njih, uz mobilne timove. Pokrivena su bila sva biračka mesta, njih 29 u Kosjeriću i 69 u Zaječaru. Posmatrači Crte su pratili dešavanja od trenutka pripreme i otvaranja biračkih mesta, preko procesa glasanja tokom celog dana i prebrojavanja glasova, sve do isticanja Zapisnika o radu biračkog odbora na ulazu biračkog mesta.

Izbori u Zaječaru i Kosjeriću održani su u izrazito nepoštenim i neslobodnim uslovima, a atmosfera izbornog dana podsećala je na opsadno stanje. Predizbornu kampanju obeležili su sistemski sprovedeni institucionalni pritisci, te medijsko i fizičko nasilje koje je vodilo ka danu glasanja ispunjenom strahom i uznemirenošću građana te dve lokalne zajednice.

Izborni dan u Kosjeriću, ni 8. juna kao ni 1. jula kada je ponovljeno glasanje na jednom biračkom mestu, nije bio ni slobodan, ni pošten, dok u Zaječaru rezultat ne odražava volju građana zato što su na čak 19 odsto biračkih mesta zabeleženi teški oblici nepravilnosti. Odziv birača bio je rekordno visok u obe zajednice; u Kosjeriću je na birališta izašlo 84,2 odsto, a u Zaječaru 63,6 odsto upisanih birača.

Razni mehanizmi kontrole i pritisaka na birače, uz manipulacije koje su se zbog nekažnjivosti učvrstile kroz niz prethodnih izbornih ciklusa, obeležili su 8. jun, izborni dan u Kosjeriću i Zaječaru.

Tokom izbornog dana na 86 odsto biračkih mesta u Zaječaru i na 55 odsto biračkih mesta u Kosjeriću zabeleženi su pojedinačni slučajevi nepravilnosti.

Izborni dan u oba mesta protekao je uz izraženo prisustvo policije, ali i osoba u civilu s nejasnim ovlašćenjima, od kojih su mnoge pojavom i ponašanjem ostavljale utisak “batinaša”. Hronična nekažnjivost za ranije izborne zloupotrebe urušila je poverenje građana u integritet procesa, što je dovelo i do velikog prisustva građana koji su samoorganizovano 8. juna došli u Kosjerić i Zaječar, s namerom da sprečavaju moguće izborne mahinacije.

Posebna “inovacija” ovih izbora jeste angažovanje novih, vlastima bliskih posmatračkih organizacija, na prvom mestu Centra za evropske vrednosti i Instituta za evropske slobode. Njihovi članovi su se aktivno mešali i u rad biračkih odbora, što je u suprotnosti s pravilima posmatranja izbora, i vrlo su blisko sarađivali s članovima biračkih odbora iz redova stranaka vlasti, i to na 70 odsto biračkih mesta u Kosjeriću i 40 odsto u Zaječaru. Na više biračkih mesta ti tzv. posmatrači su provocirali Crtine posmatrače. Njihovi predstavnici su se u obraćanjima javnosti služili neistinama o ponašanju posmatrača Crte, pokušavajući da diskredituju i obesmisle institut građanskog posmatranja izbora.

Za potrebe ponovljenog glasanja na jednom biračkom mestu u Kosjeriću 1. jula prijavljena je još jedna organizacija *Centar za unapređenje lokalnih i regionalnih politika* čiji su posmatrači 8. juna već bili posmatrači organizacija Instituta za evropske slobode i Centra za evropske vrednosti.

6.1. Izborni dan u Kosjeriću

Tokom izbornog dana 8. juna, ali i tokom ponovljenog glasanja na biračkom mestu 25 Elan 1. jula, u Kosjeriću je vladalo skoro opsadno stanje. Zato se rezultati glasanja ne mogu posmatrati izolovano od nedemokratske atmosfere tokom izbornog dana kao i izborne kampanje.

U Kosjeriću je Posmatračka misija Crte 8. juna zabeležila 20 različitih tipova incidenata. Najčešće zabeležen tip incidenta su sumnjivi automobili koji obilaze biračka mesta (40 odsto). Na svakom petom mestu nisu pravilno korišćeni lampa i sprej. Na po 14 odsto biračkih mesta birači nisu glasali lično, vođene su paralelne evidencije i fotografisani glasački listići. Na 14 odsto birališta zabeleženo je sumnjivo okupljanje oko biračkih mesta, koje ukazuje na moguću izbornu korupciju. Nezakonito prisustvo trećih lica zabeleženo je na 10 odsto biračkih mesta.

Na svakom četvrtom biračkom mestu u Kosjeriću zabeležena su najmanje četiri tipa incidenata.

Jedno od takvih mesta je biračko mesto 18. *“Kuća se nalazi 600m od biračkih mesta 3 i 18. U tu kuću neprestano ljudi ulaze i izlaze, nije jasno koji su birači, a koji su "batinaši", cirkulacija ljudi je velika i ne može jasno da se proceni”,* jedan je od izveštaja posmatrača Crte. Sa istog biračkog mesta posmatrači su već ranije prijavljivali pretnje fizičkim nasiljem i uznemirujuće anonimne pozive telefonom. U prepodnevним časovima je ispred tog mesta bilo uočljivo pojačano dovođenje birača na glasanje i sumnjivo okupljanje. Kasnije tokom dana, posmatrač je zabeležio da birački odbor namerno pogrešno proverava da li je birač ranije glasao - lampom proverava spoljašnji deo kažiprsta desne ruke, a sprejem prska donju stranu ruke, čime omogućava jednoj osobi da glasa više puta.

Posmatračka misija Crte je policiji prijavila da su posmatrači u Kosjeriću dobijali pretnje i bili izloženi provokacijama, uključujući i uznemiravanja i zastrašivanja telefonskim pozivima.

Rezultati glasanja 8. juna u Kosjeriću pokazali su tesnu razliku od 51 glasa za listu vladajuće stranke “Ne damo Srbiju - Aleksandar Vučić” u odnosu na opozicionu listu “Ujedinjeni za Kosjerić” i ukazivali su da bi ponavljanje glasanja na samo jednom biračkom mestu moglo da promeni rezultat. Odnos u mandatima je bio 14 odborničkih mandata za SNS i 13 za opoziciju.

Nakon izbornog dana, opoziciona lista “Ujedinjeni za Kosjerić” podnela je prigovor opštinskoj izbornoj komisiji Kosjerića jer je na biračkom mestu 25 glasala osoba koja nije imala biračko

pravo. Opštinska izborna komisija je ovaj prigovor odbila ali je nakon žalbe Višem sud, Sud doneo presudu da glasanje na tom biračkom mestu mora da se ponovi. Na ovom biračkom mestu opozicija je 8. juna osvojila većinu glasova. Utorak, 1. jul, određen je kao dan za ponovljeno glasanje.

U periodu koji je prethodio ponovljenom glasanju u Kosjeriću, uočene su pojačane tenzije. Bilo je izrazito primetno prisustvo ljudi koji nisu iz Kosjerća, u vozilima bez registarskih tablica. Na terenu su bili prisutni i aktivisti političkih stranaka, kao i studenti, dok su od građana stizali navodi o pritiscima i pokušajima potkupljivanja birača. Ovakvi obrasci ponašanja ukazuju na kontinuitet pritisaka i mehanizama zastrašivanja u predizbornom kontekstu, u velikoj meri nalik onome koji je zabeležen uoči izbora održanih 8. juna.

Kao i 8. juna, i 1. jula u Kosjeriću vladalo je skoro opsadno stanje. Izborni dan na ponovljenom glasanju ponovo je obeležilo prisustvo velikih policijskih snaga, koje su pred zatvaranje birališta već imale opremu za razbijanje demonstracija. Ispred biračkog mesta 25 celog dana okupljao se veliki broj građana, aktivista, ali najviše muškaraca pretećeg izgleda i motociklista bez ili s prekrivenim registarskim tablicama. Sve je odavalo utisak glasanja pod strogom kontrolom. Grupe “za pritisak” povremeno su ulazile u verbalni sukob s okupljenim građanima, a policija nije reagovala, čak ni pokušajem da identifikuje pomenute.

Na biračkom mestu proces glasanja je u prvom delu dana tekao uglavnom uz poštovanje propisanih procedura, ali zabeleženo je više nepravilnosti – najčešće fotografisanje glasačkih listića, ali i pojedinačnih slučajeva glasanja uz asistenciju. U drugoj polovini dana došlo je do tenzija i unutar biračkog mesta. Neki članovi biračkog odbora vršili su pritisak na članicu odbora iz redova opozicije, pokušavajući da je odgovore od toga da unese primedbe u zapisnik.

Prilikom brojanja glasova primećeno je desetak listića na kojima je lista vladajuće stranke zaokružena crvenom ili zelenom bojom, što može da ukazuje na kontrolu glasanja, odnosno kupovinu glasova.

Rezultati nakon ponovljenog glasanja, uz visoku izlaznost, pokazali su isti odnos u broju mandata (14 za SNS listu i 13 za opozicionu listu “Ujedinjeni za Kosjerić”) ali veću razliku u glasovima za listu “Ne damo Srbiju - Aleksandar Vučić” nego što je to bilo 8. juna.

CRTA: KOSJERIĆ / REZULTATI

	BM 25	UKUPAN BR. GLASOVA	MANDATI
1. Ne damo Srbiju - Aleksandar Vučić	197	3758	14
2. Ujedinjeni za Kosjerić	153	3568	13
3. Ruska stranka - Srbija u Briksu! Slobodan Nikolić	0	48	0
Ukupna izlaznost	81.6%	84,2%	
Nevažeći listići	4	118	

6.2. Izborni dan u Zaječaru

Kao i u Kosjeriću, i u Zaječaru je 8. juna atmosfera odavala utisak opsadnog stanja. Posmatrači Crte su zabeležili na čak 19 odsto biračkih mesta teške oblike nepravilnosti zbog čega rezultati glasanja ne odražava volju građana.

U Zaječaru je Posmatračka misija Crte zabeležila 32 tipa incidenata. Najčešće su primećivani sumnjivi automobili koji obilaze biračka mesta (kod 36 odsto biračkih mesta). Fotografisanje listića iza paravana (33 odsto), vođenje paralelne evidencije (26 odsto), nekorišćenje UV lampe ili spreja (22 odsto). Ispred 16 odsto biračkih mesta zabeleženo je vođenje paralelne evidencije birača radi kolektivnog odlaska na glasanje. Na po 14 odsto biračkih mesta zabeleženo je glasanje bez važećeg dokumenta i slučajevi birača čija imena nisu pronađena u izvodu iz biračkog spiska. Na 12 odsto biračkih mesta u Zaječaru zabeležene su pretnje i pritisci na posmatrača Crte. Na sedam odsto biračkih mesta zabeleženo je sumnjivo okupljanje koje ukazuje na moguću izbornu korupciju i nezakonito prisustvo trećih lica.

Na svakom trećem biračkom mestu u Zaječaru zabeležena su najmanje četiri, a na nekima od njih čak devet tipova incidenata.

Na primer, na biračkom mestu 13, posmatrači Crte trpeli su pritiske od početka dana, i to od predsednika biračkog odbora, koji je onemogućavao posmatranje i prikupljanje podataka o glasanju. Ispred biračkog mesta, uočena su dešavanja koja ukazuju na kupovinu glasova. Osim što se smenjivalo više vozila sa ljudima koji su ulazili u interakciju sa biračima i primećena je razmena novca, tu je bilo i kombija u kojima je nekoliko osoba vodilo paralelnu evidenciju i uzimalo lične karte od birača pre odlaska na glasanje. Organizovano su dovođeni i birači koji su delovali dezorijentisano ili da na biračko mesto dolaze protivno svojoj volji.

Tokom izbornog dana, Posmatračka misije Crte je policiji prijavila tri slučaja kupovine glasova u Zaječaru.

CRTA: ZAJEČAR UKUPNA IZLAZNOST 63,6%		
Na 19% biračkih mesta, zabeleženi su najteži oblici nepravilnosti, što znači da ovi rezultati ne održavaju slobodnu izbornu volju birača.		
	BR. GLASOVA	MANDATI
Aleksandar Vučić - Ne damo Srbiju	14.199	27
Promena u koju verujemo - Uglješa Đuričković - Dragana Rašić	10.312	19
Ujedinjeni za spas Zaječara - Miladin Krstić - Mirko Jelenković	2.284	4
Ivica Dačić - Socijalistička partija Srbije - Odlučno za Zaječar	896	
Dr Nenad Ristović - Domaćinski za Zaječar	759	
"Mi snaga Naroda, prof. dr Branimir Nestorović" - Grad Zaječar	591	
Srpski liberali - Da se struka pita	289	
Koalicija za istočnu Srbiju - Saša Radulović Grljanac	277	
NEVAŽEĆI LISTICI 522		

7. Zloupotreba građanskog posmatranja izbora

Izbori u Zaječaru i Kosjeriću bili su specifični i po izuzetnom interesovanju mnogih aktera da budu prisutni na biračkim mestima. Mnogi od njih pribegli su institutu posmatrača izbora iako ne ispunjavaju ciljeve posmatranja izbora, a članovi većine misija koje su se prijavile mogu se povezati sa strukturama vlasti, kao i sa opozicijom. **Na delu je zloupotreba položaja i prava građanskih posmatrača izbora od strane političkih aktera koji svoje prisustvo na biračkim mestima pojačavaju mimo biračkih odbora.** Neodgovornost je dodatno podvučena činjenicom da su građanski posmatrači izbora istovremeno predmet izražene kampanje

diskreditacije i zastrašivanja od strane vlasti i njoj bliskih medija. Ova kampanja je u ranijim izbornim ciklusima - a u najtežem obliku u decembru 2023. godine - rezultirala fizičkim napadima na posmatrače Crte, za koje počinionici do danas ostaju nekažnjeni⁷¹.

Otpor vlasti prema građanskim, nezavisnim posmatračima izbora posebno je vidljiv od izbora 2023. godine kada su posmatrači Crte bili žrtve brutalnog fizičkog nasilja, koji do danas nije razrešen. U pretposlednjoj nedelji pred izbore u Zaječaru i Kosjeriću je u udarnom terminu nekoliko nacionalnih televizija emitovan "Dosije NVO", sadržaj u kojem je Crta direktno označena kao "državni neprijatelj". Činjenica da su sagovornici filma neki od najviših državnih funkcionera, uključujući predsednicu Skupštine Srbije, **ukazuje na to da vlast nema nameru da prizna i zaštititi ulogu nezavisnih posmatrača kao jednog od ključnih elemenata demokratskih izbora.**

U Kosjeriću je za izborni dan 8. jun osam aktera - uključujući Posmatračku misiju Crte i njeno udruženje Građane na straži - prijavilo skoro 500 posmatrača za 29 biračkih mesta, dok je u Zaječaru šest aktera prijavilo skoro 800 posmatrača za 69 biračkih mesta. Čak sedam udruženja do sada nisu imala posmatračkog iskustva, a neka od njih su i tek osnovana - par nedelja pre izbornog dana.

Za potrebe ponovljenog glasanja na jednom biračkom mestu u Kosjeriću 1. jula prijavljena je još jedna organizacija - *Centar za unapređenje lokalnih i regionalnih politika* - čiji su posmatrači 8. juna već bili posmatrači organizacija Instituta za evropske slobode i Centra za evropske vrednosti.

Udruženja i broj posmatrača akreditovanih da posmatraju rad svih biračkih odbora na izborni dan

Br. posmatrača	Kosjerić	Zaječar	Br. posmatrača
211	Crta - Građani na straži	Crta - Građani na straži	388
4	Udruženje građana Erudita	-	
1	Udruženje građana za demokratiju i građansko vaspitanje "Građanska inicijativa"	-	
59	Institut za evropske slobode	Institut za evropske slobode	138
59	Centar za evropske vrednosti	Centar za evropske vrednosti	138

⁷¹ Dvojica posmatrača Crte napadnuta su bejzbol palicama u Odžacima na izborni dan, 17. decembra 2023. Automobil im je razlupan na parkingu lokalne policijske stanice, u kojoj su hteli da traže pomoć. Posmatrače su, nakon što su ranije tog dana policiji prijavili slučaj kupovine glasova, duže vremena vozilom jurile nepoznate osobe. Nekoliko sati posle napada predstavnici vlasti su obavestili javnost da su izvršioci uhapšeni. Tužilac je, po službenoj dužnosti, pokrenuo postupak, ali proces i dalje u predistražnoj fazi.

51	Udruženja Nova generacija	Udruženje Nova generacija	119
63	Kreni-promeni	-	
		Udruženje Demokraft	4

**Ponovljeno glasanje 1. jula na BM 25
Elan**

- 7 Centar za unapređenje lokalnih i regionalnih politika - za ponovljeno

Posebna “inovacija” ovih izbora jeste angažovanje novih, vlastima bliskih novonastalih posmatračkih organizacija bez prethodnog iskustva u posmatranju izbora, poput Centra za evropske vrednosti i Instituta za evropske slobode. Njihovi članovi su se aktivno mešali i u rad biračkih odbora, što je u suprotnosti s pravilima posmatranja izbora, i vrlo su blisko sarađivali s članovima biračkih odbora iz redova stranaka vlasti, i to na 70% biračkih mesta u Kosjeriću i 40% u Zaječaru.

Na izborni dan na biračkim mestima u Zaječaru i Kosjeriću bili su prisutni kao posmatračke misije i udruženja među čijim posmatračama su bili članovi opozicionih stranka (među njima i poslanici i odbornici) što takođe ukazuje na neodgovorno ugrožavanje položaja, ciljeva i vrednosti izbornog posmatranja od strane političkih aktera zarad pojačavanja prisustva na biračkim mestima mimo biračkih odbora.

Institut posmatrača garantovan je zakonom onim udruženjima čiji ciljevi su vezani za oblast izbora, kao i međunarodnim standardima na koje se Srbija obavezala prihvatanjem člana 25. Dokumenta iz Istanbula (1999) sa ciljem reafirmisanja posvećenosti slobodnim i fer izborima. Prisustvo nepristrasnih i nezavisnih posmatrača izbora jedno je od osnovnih obeležja demokratskih izbora. Napori posmatrača moraju da budu usmereni na zaštitu integriteta izbora i promociju odgovornosti vlasti i svih izbornih aktera i kao takve posmatračke prepoznaju Ujedinjene nacije i Venecijanska komisija u Globalnoj deklaraciji o principima nestranačkog i građanskog posmatranja izbora.

Fenomenom zloupotrebe građanskog posmatranja izbora Crta će se detaljno baviti u posebnom izveštaj.

8. Krivične prijave i prijave Agenciji za sprečavanje korupcije

8.1. Krivične prijave koje je Crta podnela

Posmatračka misija Crte podnela je ukupno 11 krivičnih prijava Osnovnim i Višim javnim tužilaštvima, Posebnim odeljenjima za suzbijanje korupcije, **protiv predsednika i članova biračkih odbora** kao i pojedinih posmatrača, zbog osnovane sumnje da su na više biračkih mesta u Zaječaru i Kosjeriću, tokom lokalnih izbora održanih 8. juna, ugrozili integritet izbornog procesa. Prijavama su obuhvaćena **krivična dela zloupotrebe službenog položaja, nedozvoljenog uticaja na rad biračkih odbora, povrede biračkog prava i falsifikovanja izbornih rezultata.**

Kako posmatrači nemaju pravo da podnose prigovore izbornim komsijima, Crta je zbog narušavanja izbornog integriteta na biračkim mestima u Zaječaru podnela devet krivičnih prijava, dok su dve podnete za Kosjerić.

Crta je Osnovnom javnom tužilaštvu u Zaječaru podnela krivičnu prijavu protiv predsednika i članova biračkog odbora sa biračkog mesta 34, zbog osnovane sumnje da su pojedinačno ili u dogovoru izvršili krivično delo falsifikovanja rezultata glasanja.

Na ovom biračkom mestu zabeleženo je da je biraču koji nije bio upisan u birački spisak, omogućeno da glasa. Takođe, birački odbor nije evidentirao neslaganje između broja glasačkih listića i potpisa u izvodu iz biračkog spiska, zbog čega postoji osnovana sumnja da je došlo do nezakonite izmene zapisa u izvodu iz jedinstvenog biračkog spiska.

Crta je Višem javnom tužilaštvu u Nišu – Posebnom odeljenju za suzbijanje korupcije – podnela četiri krivične prijave za zloupotrebu službenog položaja protiv predsednika biračkih odbora sa još četiri biračka mesta u Zaječaru - 1, 23, 35, 55. Sumnja se da su omogućili protivzakonite radnje i time doprineli narušavanju zakonitosti izbornog procesa.

Zbog nedozvoljenog uticaja na rad biračkih odbora i ometanja procesa glasanja na pomenutim biračkim mestima, Crta je Osnovnom javnom tužilaštvu u Zaječaru podnela i četiri krivične prijave – protiv dva predstavnika organizacije „Centar za evropske vrednosti”, jednog iz „Instituta za evropske slobode” i NN lica. Sumnja se da su izvršili krivično delo povrede prava glasanja, jer su svojim ponašanjem direktno narušili integritet izbornog procesa.

Crta je podnela dve krivične prijave za događaje na biračkom mestu 25 u Kosjeriću. Prijave su podnete protiv predsednika i članova biračkog odbora, zbog osnovane sumnje da su počinili povredu prava glasanja i zloupotrebu službenog položaja.

Sumnja se da je birački odbor ili neko od njegovih članova na nezakonit način sprečio jednog birača da iskoristi svoje pravo glasa, dok je drugom biraču, koji nije bio upisan u birački spisak, omogućeno da glasa, čime je prekršen zakon.

Sve krivične prijave koje je Posmatračka misija Crte podnela nalaze se [ovde](#).

8.2. Crtine prijave Agenciji za sprečanje korupcije

Posmatračka misija Crte je podnela je **dve prijave Agenciji za sprečavanje korupcije protiv Srpske napredne stranke i odgovornog lica u stranci za 11 slučajeva** kršenja Zakona o finansiranju političkih aktivnosti u toku izborne kampanje u Zaječaru i Kosjeriću.

Agencija za sprečavanje korupcije je, rešenjem po prijavi Crte donetom 13. juna, utvrdila da je **Srpska napredna stranka** objavljivanjem tri spota na zvaničnom stranačkom nalogu *sns_zaječar* tokom trajanja izborne kampanje za lokalne izbore u Zaječaru **postupila suprotno odredbama** člana 23 stava 1. u vezi sa članom 2. alineja 5. Zakona o finansiranju političkih aktivnosti. U Kosjeriću Agencija nije utvrdila povredu zakonu na osnovu prijave Crte.

Zbog zloupotrebe javnih resursa za promociju stranke tokom kampanje u **Zaječaru, Crta je podnela prijavu protiv Srpske napredne stranke i odgovornog lica u stranci za sedam slučajeva:**

1. Video spot o projektu "Energetska efikasnost" koji je objavljen na instagram stranici opšitnskog odbora SNS u Zaječaru, u kom se zasluge za ovaj projekat koji je finansiran od strane Republike Srbije i grada Zaječara pripisuju Srpskoj naprednoj stranci i njenom kandidatu za gradonačelnika Zaječara;
2. Poklanjanje veš mašine petočlanoj porodici, poklon je dodelila Darija Kisić članica predsedništva SNS i kandidat za gradonačelnika;
3. "Poljoprivredni sabor" u Velikom Izvoru kom je prisustvovao i državni sekretar Predrag Rojević na kom se poziva da se glasa za SNS;
4. Video spot o subvencijama za stočarstvo u kom se zasluge pripisuju SNS i kandidatu za gradonačelnika;
5. Donacija Fudbalskog saveza Srbije lokalnom seoskom klubu, zasluge se pripisuju SNS;
6. Video spot o pomoći poljoprivrednicima u Zaječaru u kom se pojavljuje i ministar poljoprivrede i zasluge se pripisuju SNS;
7. Poseta lovačkim udruženjima kada je uručeno i vozilo, u poseti su bili kandidat za gradonačelnika i ministar poljoprivrede, zasluge se pripisuju SNS.

Agencija za sprečavanje korupcije je utvrdila kršenje zakona u tri od sedam slučajeva. Prvi se odnosi na slučaj kada je u spotu prikazana **dodela veš mašine** petočlanoj socijalno ugroženoj porodici iz Zaječara, čemu su prisustvovali Vladimir Videnović, kandidat na izbornoj listi "Ne damo Srbiju - Aleksandar Vučić" i zamenik gradonačelnika Zaječara, i Darija Tepavčević Kisić, članica Predsedništva SNS. Ocenjeno je da se ta akcija SNS ne može podvesti pod rad s biračima i članstvom, promociju ili neku drugu aktivnost čiji troškovi su nedvosmisleno povezani s izbornom kampanjom.

U drugom spotu vidi se stranačka aktivnost **dodele dresova** građanima, uz izjavu već pomenutog Vladimira Videnovića, što takođe ne spada u aktivnosti predviđene izbornom kampanjom političkog subjekta.

Treći sporni spot prikazuje **uručenje ključeva vozila** predstavniku lokalnog lovačkog udruženja, takođe u prisustvu kandidata i zamenika gradonačelnika Vladimira Videnovića, kao i Dragana Glamočića, ministra poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede. To takođe nije zakonom predviđena aktivnost u izbornoj kampanji.

Sva tri spota imala su u gornjem desnom uglu logo SNS i završavala su se nazivom liste i prikazom zaokruženog broja 1 na glasačkom listiću. Agencija je propisala meru brisanja spotova i upozorenja SNS da se ubuduće pridržava zakonskih odredi u izbornoj kampanji.

Druga prijava, odnosila se četiri slučaja zabeležena u Kosjeriću:

1. Gostovanje aktuelnog predsednika opštine i kandidata na izbornoj listi na televiziji "PINK", nije jasno da li nastupa u svojstvu funkcionera ili kandidata;
2. Video spot o uspesima aktuelne vlasti koji sadrži inserte iz napred navedenog gostovanja, nije jasno da li nastupa u svojstvu funkcionera ili kandidata;
3. Video spot u kom se pojavljuje ministar poljoprivrede i zasluge za različite infrastrukturne projekte i druge projekte pripisuju SNS;
4. Video spot o uspesima aktuelne vlasti koji sadrži inserte iz napred navedenog gostovanja, nije jasno da li nastupa u svojstvu funkcionera ili kandidata.

8.3. Crtine prijave Regulatornom telu za elektronske medije

Savetu Regulatornog tela za elektronske medije (REM) mandat je istekao 4. novembra 2024. godine i od tada, suprotno zakonskoj obavezi, još uvek nije formiran. **Posmatračka misija Crte je uprkos činjenici da Savet nije obrazovan, zbog čega REM nije u mogućnosti da odluči po prijavama građana, zauzela stav da i u ovom izbornom ciklusu podnese prijave REM-u u cilju zvaničnog beleženja uočenih nepravilnosti u izbornoj kampanji i kršenja zakonskih obaveza pružalaca medijskih usluga.** Bez obzira što Savet nije formiran, Stručna služba za nadzor i analizu može da funkcioniše te je i u ovom periodu, donosila svoje izveštaje o podnetim prijavama. Savet bi trebalo da odlučuje o prijavama uzimajući u obzir izveštaje Stručne službe, što je u ovom izbornom ciklusu izostalo zbog nepostojanja Saveta.

Posmatračka misija Crte podnela je ukupno sedam prijava REM-u zbog obmanjujućeg političkog oglašavanja, od čega se četiri prijave odnose na period pre raspisivanja izbora, a tri na period trajanja izborne kampanje.

U periodu pre raspisivanja izbora, Crta je prijave podnela protiv televizija B92, Prva, Pink i Happy zbog kršenja zabrane političkog oglašavanja van predizborne kampanje, predviđene Zakonom o elektronskim medijima, kao i zbog kršenja odredbi Zakona o oglašavanju. Na ovim televizijama je, u periodu kraćem od mesec dana, emitovano najmanje 146 reklamnih spotova

propagandnog karaktera, kojima se preporučivala Srpska napredna stranka i druge političke stranke koje su podržale osnivanje Pokreta za narod i državu.

Trend emitovanja obmanjujućih političkih sadržaja u formi promotivnih spotova nastavljen je i nakon raspisivanja izbora i zvaničnog početka izborne kampanje, zbog čega je Crta podnela još tri prijave REM-u, protiv televizija Pink, Prva i B92, zbog emitovanja najmanje 52 reklamna spota.

Iako Savet REM-a nije doneo odluku o Crtinim prijavama jer nije formiran, **Stručna služba REM-a je u svom izveštaju konstatovala da su navedeni pružaoci medijskih usluga prekršili zakon u periodu pre zvaničnog početka kampanje**, dok izveštaj u vezi sa prijavama podnetim tokom izborne kampanje još uvek nije donet.

9. Metodologija

Crta je u svojstvu nezavisne domaće posmatračke misije pratila lokalne izbore u Kosjeriću i Zaječaru po međunarodnim standardima za nestranačko i nepristrasno posmatranje izbora: *Deklaraciji o principima za nestranačko posmatranje izbora od strane građanskih organizacija*⁷² i *Kodeksu ponašanja za nestranačke posmatrače*. Praćenje izbora podrazumevalo je praćenje celokupnog izbornog procesa: tok izborne kampanje, izborni dan, ponavljanje glasanja kao i procese nakon izbornog dana sve do objavljivanja konačnih rezultata.

Posmatranje izborne kampanje na terenu u Zaječaru i Kosjeriću sprovedeno je kroz sistematsko prikupljanje i analizu podataka o radu izborne administracije i fazama kandidovanja i organizovanja izbornog procesa od momenta raspisivanja izbora, a potom o predizbornoj atmosferi, aktivnostima kandidata i predstavnika vlasti, kao i o ključnim dešavanjima u lokalnim zajednicama. Podaci su prikupljeni putem:

- posmatranja rada izborne administracije i svih faza organizovanja izbora u periodu kampanje,
- posmatranja najuticajnijih medija i monitoringa i analize sadržaja dostupnog na onlajn kanalima (društvene mreže, zvanične internet prezentacije),
- polustrukturisanih i nestrukturisanih intervjua sa posmatračkom mrežom Crte, meštanima Zaječara i Kosjerića, političkim i drugim relevantnim lokalnim akterima,
- terenskih opservacija tokom poseta i obilazaka dve jedinice lokalne samouprave.

Crta je započela posmatranje izborne kampanje na terenu 8. maja 2025. godine. Ovaj izveštaj se zasniva na podacima iz više od 700 izveštaja posmatrača i razgovora sa više od 50 osoba.

⁷² National Democratic Institute, "Declaration of Global Principles for Nonpartisan Election Observation and Monitoring by Citizen Organizations and Code of Conduct for Nonpartisan Citizen Election Observers and Monitors", 3. april 2012, <https://link.crta.rs/nd>

Za izborni dan, 8. juna, Posmatračka misije Crte je imala akreditovane posmatrače na svim biračkim mestima - 29 u Kosjeriću i 69 u Zaječaru. Više od 400 posmatrača bilo je raspoređeno na biračka mesta i ispred njih, uz mobilne timove. Posmatrači Crte su pratili dešavanja od trenutka pripreme i otvaranja biračkih mesta, preko procesa glasanja tokom celog dana i prebrojavanja glasova, sve do isticanja Zapisnika o radu na ulazu biračkog mesta. Posmatrači Crte pratili su i ponovljeno glasanje na biračkom mestu 25, Elan, u Kosjeriću koje je održano 1. jula. Pravni tim Crte pratio je i izborni proces do kraja, odnosno do proglašenja konačnih rezultata izbora i pravno reagovao na kršenje zakona i urušavanje integriteta izbora.

10. O Posmatračkoj misiji Crte

Crta je nezavisna, nestranačka organizacija civilnog društva posvećena razvoju demokratske kulture i građanskog aktivizma. Kreiranjem predloga javnih politika, zastupanjem principa odgovornog ponašanja vlasti i državnih institucija i edukacijom građana o njihovim političkim pravima Crta se zalaže za uspostavljanje vladavine prava i razvoj demokratskog dijaloga.

Od 2016. godine Crta se bavi posmatranjem izbora na nacionalnom i lokalnom nivou. Crta koordinira rad mreže "Građani na straži," koja je registrovana kao udruženje i broji više hiljada građana obučenih da nadziru regularnost glasanja. Kontinuirana borba za unapređenje uslova za poštene i slobodne izbore je kičma svih Crtinih aktivnosti.

Posmatračku misiju Crte čine akreditovani dugoročni i kratkoročni posmatrači Crte i njenog udruženja Građani na straži.

Za nezavisno, građansko posmatranje ovi lokalni izbori imaju istorijski značaj, zato što su građani Srbije svojim sredstvima omogućili sprovođenje misije Crte i u Zaječaru i u Kosjeriću.

Crta izbore posmatra u skladu sa međunarodnim standardima i pravilima građanskog posmatranja. Crta je od 2016. godine pratila sve nacionalne (parlamentarne i predsedničke), i beogradske izbore kao i lokalne izbore u Zaječaru i Pećincima 2017. godine, u Lučanima 2018. godine.

Crtini nalazi i preporuke iz prethodnih izbornih procesa komplementarni su sa nalazima i preporukama međunarodne posmatračke misije OEBS/ODHIR. Zbog poštovanja međunarodnih standarda za nezavisno, građansko posmatranje izbora Crta je članica Evropske mreže organizacija koje se bave posmatranjem izbora ([ENEMO](#)) kao i Globalne mreže organizacija koje se bave posmatranjem izbora ([GNDEM](#)).